

Ç O Ğ U N L U K İ L K E S İ

Doç.Dr.Mehmet TURHAN (*)

Herhangi bir toplumsal grupta ortak bir düşünce ifade edilmek istendiğinde veya ortak bir karar alınması gerektiğinde, genellikle salt çoğunluğun oyu veya bazı durumlarda da, örneğin genel seçimlerde, nisbi çoğunluğun oyunun bütün grubun iradesini veya düşüncesini ifade ettiği kabul edilir. Bugün için oldukça normal bulduğumuz bu varsayım uzun bir tarihsel gelişim sonucunda ortaya çıkmıştır(1).

Bir kişi, bir grup veya bir düşünce için toplanmış oyların o kişi, o grup veya o düşünceye üstünlük sağlayan sayısı olarak tanımlanabilecek olan çoğunluk ilkesi (major pars) uygulamada üç biçimde ortaya çıkabilir: 1) Salt (mutlak) çoğunluk: Bir tarafta toplanan oyların, verilen bütün oyların yarısından fazla olmasıyla oluşan çokluk. Örneğin, yüz kişilik bir kurulda en az 51 kişilik çokluk. 2) Nisbi (oransal, basit) çoğunluk: Toplanan oyların toplamının, bütün oyların yarısından fazla olması gerekmeksizin, diğer oy topluluklarından fazla olması. Örneğin, yüz kişilik bir kurulda 40'ın daha az sayıdaki oy toplulukları karşısındaki durumu. 3) Nitelikli (vasıflı, mevsuf, mukayyet) çoğunluk: Verilen bütün oyların yarısından fazlasıyla ortaya çıkmayıp, yasaların belirli durumlarda yarıdan daha fazla sayıda oylarla geçerli sayıldığı çokluk. Örneğin, yüz kişilik bir kurulda üçte iki koşulu var ise oyların en az 67 olması gibi.

Çoğunluk ilkesinde kural olarak oylamaya katılmayanlar değerlendirmeye alınmazlar. Ancak çeşitli sistemler katılmamayı bundan farklı biçimde değerlendirebilmektedir. Bir kurulun toplanabilmesi ve karar alabilmesi için birbirinden farklı yeter sayılar kabul edilebilmektedir. Bunlara toplantı ve karar yeter sayıları demekteyiz.

I. ÇOĞUNLUK İLKESİNİN FELSEFİ TEMELLERİ

Çoğunluk ilkesi günümüzde hemen hemen bütün ülkelerde kabul edilmiş bir kavram görünümündedir. İlke olarak demokrasiler gerçeğin, sağduyunun ve adaletin çoğunluğun kararında yattığına inanmaktadırlar(2). Bazı istisnaları olmakla beraber, çoğunluğun daha büyük bir olasılıkla doğruyu bulacağı görüşü kabul edilmiş bir görüştür.

Aristoteles çoğunluğun doğruyu bulabilmesinin daha olası olduğu konusunda şu görüşleri ileri sürmektedir : "... tek tek alınınca aralarından hiç biri iyi adam olmayan çokluğun hep birlikte alındığı zaman -bireysel olarak değil, topluca- azlıktan daha iyi olması mümkündür; nasıl ki, herkesin katkıda bulunduğu bir şölen, tek bir adamın kesesinden verilen şölene oranla daha iyi olur. Her birinin iyilik ve zekâdan bir payı olan birçok kişi bir araya getirilince, bunların hepsi birden, birçok eli ve ayağı ve birçok kafası olan çok parçalı tek bir adam gibi olur. Kişilik ve algılama güçleri bakımından da öyledir. Kamuoyunun (kalabalığın) müzik ve şiir bakımından daha iyi bir yargıç olması da bu nedenledir; bazıları bazı parçaları, bazıları ötekileri yargılarlar (değerlendirirler), fakat ortak hükümleri bütün üstünde bir karardır"(3). Kendi yaşantımızda da genellikle çoğunluğun yaptığını yaptığımızda daha doğru bir iş yaptığımızı görmüşüzdür. Örneğin, halkın çoğunluğunun beğenisini kazanan malların, kesin bir kural olmamakla beraber, daha iyi ve daha kaliteli mallar olduğu söylenebilir. Bunun nedenini Aristoteles şöyle açıklıyor: "... yapıcısının en iyi ya da tek yargıç olmadığı birtakım işler vardır; yapım ustalığı olmayanlar bile, bu gibi işlerde ortaya konulan sonuç üstüne görüşlerini belirtebilirler. Hemen akla gelen bir örnek, ev yapımı; yapıcı, elbette bir ev üstüne yargı verebilir; fakat ondan daha iyi bir yargıç, ister ev sahibi olsun ister kiracı, evi kullanan olacaktır. Onun gibi, dümeni tutan dümenci de, dümenin iyiliğini onu yapan marangozdan daha iyi yargılar; yemeklerin güzelliğini de, onların pişiren (aşçı) değil; yiyen karar verir"(4).

Çoğunluk ilkesinin kabulünün bir önemli nedenini de seçeneklerinin daha kötü olması oluşturmaktadır. Çoğunluk ilkesi veya yönetiminin bir alternatifi olarak düşünülebilecek olan azınlığın yönetimi hiçbir biçimde kabul edilemez; çünkü azınlığın doğru veya akıllı kararlar

alabileceği konusunda sağlam hiçbir gerekçemiz yoktur. Aksine bu yol bizi azınlığın diktatörlüğüne götürecektir.

İkinci bir alternatif olarak düşünülebilecek oybirliği ilkesi ise uygulamada çeşitli sakıncalar ortaya çıkaracaktır. Oybirliği biçiminde anlaşma her zaman doğal bir biçimde ortaya çıkmayabilir. Ve eğer biz oybirliği konusunda ısrar edecek olursak, grubu oluşturan her bireye veto yetkisi vermek suretiyle, grubun dinamiğini bozmuş oluruz. Her bir bireyin düşüncesine saygı göstermek gerekir ise de, o birey acayip olmada kararlıysa, o bireyin isteklerini gruba dikte ettirmesine izin vermeyi anlamak pek olası değildir. Her zaman için hemen hemen her konuda "hayır" diyebilecek bir kişi olacağı düşünülürse, oybirliği ilkesinin bizi çıkmazlara götüreceği bir yöntem olacağı anlaşılabilecektir. Bir topluluk veya herhangi bir grup varolmak istiyorsa mutlaka karşılaşacağı sorunlara zamanında yanıt vermek zorundadır. Bu nedenle her topluluğun ve grubun zorunlu olarak sonuç verecek karar alma yöntemine sahip olması gerekir. Karar alamayan bir grubun veya topluluğun yaşama şansı fazla olmayacaktır(5).

Çoğunluk ilkesinin oy eşitliğini de kapsayan siyasal eşitlik ilkesinden doğduğunu söyleyebiliriz. Demokrasinin özü siyasal eşitlik ve çoğunluğun ülkeyi yönetme hakkıdır. Demokrasilerde yasaların uygulanması açısından insanlar arasında fark gözetilmez. Siyasal eşitliğin doğal bir sonucu demokrasilerde yurttaşların seçmen olabilme hakkının servet, eğitim, cinsiyet ve ırk bakımlarından bir kayıtlamaya tabi tutulmamasıdır. Buna genel oy denir. Yine seçimlerde her seçmen tek ve eşit oya sahiptir(6). Her seçmen tek ve eşit oy kullanacaksa ister istemez çoğunluğun tercihinin benimsenmesi gerekecektir. Aksi düşünüldüğünde, yani azınlığın tercihi benimsenirse, azınlıkta kalah seçmenlerin herbirinin oyu çoğunluktaki seçmenlerin oyundan daha ağırlıklı olacak ve eşitlik ilkesi zedelenecektir. Henry Mayo bu konuda şunları yazmaktadır: "Ahlakî bakımdan en kuvvetli olan veya bugünün siyasî ortamında en akla yakın gelen iddia siyasî eşitlikten doğan iddiadır. Hükümetin popüler kontrolü ve siyasî eşitlik prensipleri bir defa kabul edildi mi -ki bunlar bugün, demokrasi ateşini körükler- karar vermek için çoğunluk prensibinin uygulanmasını reddetmek çok zor olur"(7).

Carl Cohen demokrasilerde eşitlik konusunu açıklarken

üç anahtar ilkeden hareket etmektedir: 1) Eşitlere eşit davranmak gerekir. 2) Bütün insanlar temel bir açıdan birbirleriyle eşittir. 3) İnsanları birbirleriyle eşit olmasını sağlayan bu temel açı veya yön politikada demokrasiyi haklı kılan nedendir(8). Eşitlere eşit davranılması dağıtıcı adaletin ilkesidir. Bu ilke, o denli evrensel biçimde kabul edilmiştir ki, çoğunlukla adalet dendiğinde dağıtıcı adalet akla gelmektedir. Salt aritmetik eşitliğe dayanan denkleştirici adalet karşılık; dağıtıcı adalet, orantılı bir eşitlik düşüncesinin ürünüdür. Bireyler gereksinimleri, yetenekleri ve olanakları bakımından birbirleriyle eşit bir durumda değildirler. Bu nedenle değişik durumda ve nitelikte bulunan bireylere eşit işlem yapılması eşitliğin çiğnenmemesi anlamına gelir(9). Aristoteles'in belirttiği gibi "eşitlik eşitler için eşit olmak" demektir(10). Anayasa Mahkememiz de eşitlik konusunda verdiği kararlarda "eşitlik ilkesi, benzer nitelik ve durumda olanlar arasında farklı uygulamaya engeldir. Aynı nitelik ve durumda olanların aynı kurallara bağlı tutulması zorunluluğu yoktur. Kimi yurttaşlar için, haklı nedenlere dayanılarak ya da durumlarındaki değişiklikler nedeniyle ayrı kurallar konulmasında eşitlik ilkesinin zedelendiğinden söz edilemez"(11) demıştır.

Demokrasilerde insanlar öyle bir temel yön bakımından eşit kabul edilmektedirler ki, bu yön onların siyasete eşit olarak katılmalarını haklı kılmaktadır. Acaba siyasette demokrasinin uygulanmasını haklı kılan insanlar arasındaki eşitlik ilkesini anlamı nedir? İnsanlar arasında büyük farklılıklar olmasında rağmen bütün insanlarda öyle bir ortak yön vardır ki, bu yön insanları eşit varsaymamızı gerektirir(12). Bu yön Cohen'e göre insanın onurudur. Yazar, bir insanın diğer bir insandan daha iyi bir aşçı, öğrenci veya yasa koyucu olabileceğini ve bu tür yeteneklerin değerlendirilmesi gerektiğini ancak iyi bir aşçının daha iyi bir aşçıyla, iyi bir yasa koyucunun daha iyi bir yasa koyucuyla değiştirilebileceğini belirttikten sonra şunları yazmaktadır: "Kişi olarak hiçbir insan bir başkasıyla değiştirilemez. Kendisine bu alanda bir yer kazandıran husus sadece insan onuruna sahip olmasıdır; bu onun varlığının esasında bir niteliktedir"(13). İnsanların birbirleriyle eşit olmalarını sağlayan insanlık onuru insanların politikaya da eşit olarak katılmalarını gerektirir. Siyasal topluluğun amacı kamu yararını gerçekleştirmektir. Kamu

yararı ise son derece genel nitelikte bir kavramdır. Başka bir söyleyişle siyasal topluluğun amacı beraber yaşayan insanların evrensel gereksinimlerini karşılamaktır. Evrensel nitelikteki gereksinimlere herkesin eşit ilgi ve alaka duyacağı varsayılmalıdır(14). İnsanlar durumları nedeniyle siyasal toplumların üyeleri olmaktadırlar. Siyasal toplumun üyeleri olmaları insan olmalarından kaynaklanır. Yurttaş olabilmek için zeki olmak, sağlıklı olmak veya zengin olmak gerekmez. Siyasal topluluğa üyelik ortak insanlık temeline dayanır. Yurttaş olmak seçme, seçilme ve siyasal faaliyette bulunma hakları bakımından yeterlidir. Yurttaşlar bu hakları kullanmak açısından birbirleriyle eşittirler(15).

Çoğunluk ilkesinin, oy eşitliğini de kapsayan, siyasal eşitlik ilkesinden doğduğunu ve demokrasi kuramı açısından vazgeçilemez olduğunu söyleyebiliriz. Azınlık ilkesinin kabulü demokrasinin temeli olan siyasal eşitliği reddetmek demektir. Çoğunluk ilkesi siyasal eşitlikten kaynaklanması nedeniyle benimsenmelidir. Tartışma açısından çoğunluğun ahlaksal açıdan savunulabilir olup olmaması veya doğru veya yanlış olmasının önemi olmayıp; önemi olan siyasal eşitlik ilkesinin uygulanması olmaktadır(16). Toplumlar karar vermek için uygun bir yöntem bulmak zorundadır ve eşitlerarası tarafsızlığı gerçekleştirebilecek ve demokrasiye en uygun yöntem ise çoğunluk ilkesidir.

Demokrasinin temeli olarak düşünülmüş olan ulusal egemenlik veya halk egemenliği kavramları çok yakından çoğunluk ilkesiyle bağlantılıdır. Hiç şüphesiz "egemenliğin kayıtsız şartsız ulusa ait olması" ilkesi demokrasiyi öngören bir ilke olmaktadır. Çünkü devlet içinde en üstün buyurma gücü olarak tanımlanabilecek egemenliğin ulusa ait olduğu bir devlette, hükümet sisteminin halkın kendi kendisini yönetmesi esasına dayanan demokratik bir sistem olması gerekecektir.

Ancak ulusal irade ve halk iradesi kavramlarına baktığımızda bu her iki kavramın sonunda bizi çoğunluk ilkesine götürdüğünü göreceğiz. Seçimlerden sonra ulusal iradenin belirlediğinden söz edildiği zaman bunun gerçekte çoğunluğun tercihi olduğu ortadadır. Çünkü ulus geçmiş ve gelecekteki kuşakları içine alan soyut ve manevî bir kavramdır. Halk iradesi ise daha somut olmasına rağmen yine de gerçeklere uymamaktadır. Halk topluluğunu oluşturan kişilerin belirli bir noktada oybirliğine yakın bir biçimde

birleştikleri düşünülse de, sonuç olarak ortaya çıkan, kişisel iradelerin toplamından başka bir şey değildir. Prof. Kapani bu konuda şunları yazıyor: "Son tahlilde -ve gerçekçi bir açıdan bakıldığı zaman- seçimler sonunda beliren ne millî irade, ne genel irade, ne de halk iradesidir: **sadece seçimde oy kullanmış olan seçmen topluluğunun siyasal tercihidir.** (Bu, seçim sistemine, seçime katılma oranına ve oyların partiler arasında dağılışına göre bazen seçmen kitlesinin **azınlığının** siyasal tercihi de olabilir). Kabul etmek gerekir ki, "millî irade" ile "seçmen topluluğunun siyasal tercihi" arasında büyük uçurum vardır"(17). Ulusal egemenlik kuramının esas tehlikeli yanı egemenlik kavramına dayanmasıdır. J.J. Rousseau egemenlik kavramında hiçbir değişiklik yapmadan sadece sahibini değiştirmiştir. Egemenlik klasik anlamında mutlak ve sınırsız bir iktidarı ifade eder. Eğer ulusal irade uygulamada çoğunluğun iradesi olarak ortaya çıkar ve egemenlik de klasik anlamında ele alınacak olursa, bu bizi "sayı üstünlüğü rejimi"ne, daha açık bir deyişle çoğunluğun iktidarına götürebilecektir. Oysa, demokrasilerde çoğunluk ilkesinin sınırları vardır(18).

II. ÇOĞUNLUK İLKESİNİN SINIRLARI

Demokrasilerde uygulanan çoğunluk ilkesinin sınırlarının bulunduğunu hemen hemen herkes kabul etmektedir. Demokrasilerde kuralın ülkeyi seçimleri kazananın yönetmesidir; ancak çoğunluk her istediğini her zaman yapamaz. Amerikalı ünlü siyasal bilimci Robert Dahl duyarlı bir demokrasinin sekiz kurumsal garantiyi taşıması gerektiğini söylemektedir. Bunlar örgüt kurma ve örgütlere katılma özgürlüğü, ifade özgürlüğü, oy verme hakkı, kamu görevlerine getirilme hakkı, siyasal liderlerin seçmen tercihini kazanmak için yarışmak hakkı, değişik haber alma kaynaklarının varlığı, serbest ve adil seçimler ve hükümet politikalarını oylara ve diğer tercih belirtilerine dayandırmak için gerekli kurumların bulunması(19). Kısaca demokrasiyle çoğunluk ilkesini eş anlamlı olarak ele alamayız. Acaba demokrasilerde çoğunluk ilkesinin sınırları nelerdir?

A. Çoğunluk İlkesi ve Temel Hak ve Özgürlükler

Dahl'ın belirttiği sekiz kurumsal garantiden ilk altısının özgürlüklerle olduğu görülmektedir. Bu nedenle

demokrasilerde çoğunluk ilkesinin ilk ve en önemli sınırını temel hak ve özgürlükler oluşturmaktadır diyebiliriz.

Temel hak ve özgürlükler demokratik sürecin ayrılmaz parçalarıdır. Düşünceyi ifade özgürlüğü, seçme, seçilme ve siyasal faaliyette bulunma, siyasal parti kurma, partilere girme ve partilerden çıkma ve dernek kurma özgürlükleri demokratik süreçte siyasal katılma açısından son derece önemlidir. Demokrasi bu hakların ve bunlarla ilişkili diğer bazı hakların çoğunluğa karşı da korunmasını gerektirir; çünkü bu haklar çoğunluğun yönetme hakkına gerekçe olan eşitlik ilkesinden kaynaklanmaktadır. Eğer çoğunluğun bu hakları tanımama veya yok etme hakkı olursa, azınlıkta kalanların gelecekte çoğunluk olabileme olasılıkları ortadan kaldırılmış olur(20).

Yukarda anlattığımız nedenlerle gerek 1961 gerek 1982 Anayasalarımız Türkiye Cumhuriyetinin "demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti" olduğunu belirtmektedirler. Ayrıca 1982 Anayasasında temel hak ve özgürlüklerle ilgili sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacağı ifade edilmiştir (madde 13, fıkra 2). Anayasa Mahkememiz demokratik devlet kavramına "batı uygarlığınca benimsenen demokrasi anlayışı" anlamını vermiş(21) ve bir başka kararında da şu açıklamalarda bulunmuştur: "Klasik demokrasiler temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. Kişinin sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulup tümüyle kullanılamaz hale getiren kısıtlamalar, demokratik toplum düzeni gerekleriyle uyum içinde sayılamaz. Özgürlükçü olmak yanında, hukuk devleti olmak ve kişiyi ön planda tutmak da aynı rejimin öğelerindedir. Şu halde getirilen sınırlamaların, Anayasanın 2. maddesinde ifadesini bulan Cumhuriyetin temel niteliklerine de uygun olması gerekir. Bu anlayış içinde özgürlüklerin yalnızca ne ölçüde kısıtlandığı değil, kısıtlamaların koşulları, nedeni, yöntemi, kısıtlamaya karşı öngörülen kanun yolları, hep demokratik toplum düzeni kavramı içinde değerlendirilmelidir. Özgürlükler, ancak; istisnaî olarak ve demokratik toplum düzeninin sürekliliği için zorunlu olduğu ölçüde sınırlandırılabilir. Demokratik hukuk devletinde, güdülen amaç ne olursa olsun, özgürlük kısıtlamalarının bu rejimlere özgü olmayan yöntemlerle yapılması ve belirli bir özgürlüğün

kullanılmasını ortadan kaldıracak düzeye vardırmamasıdır"(22).

Çağımızın ünlü siyasal bilimcisi Giovanni Sartori demokratik sistemin birden çok partinin varlığını gerektirdiğini ve siyasal açıdan azınlıkta kalanların mutlaka korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Demokrasiyi birden çok partinin varolduğu bir sistemde azınlıkta kalanların haklarına saygı gösterilen bir rejim olarak tanımlayan yazar, bu konuda şunları yazmaktadır: "Demokratik bir sistem felce uğramak istemiyorsa, parlamentodati sandalyelerin çoğunluğunu denetleyen partinin ülkeyi yönetme hakkına ve iradesine ve yasalarını azınlıkta kalan partilere kabul ettirme yetkisine sahip olması gerekeceği açıktır. En azından bir ilke olarak, bunun yanında bu yetkinin çok aşırı sonuçları ortaya çıkabileceği de bilinmelidir; çünkü demokrasilerin seçimle gelmiş meclislere fazlasıyla takdire dayanan yasama yetkileri verilerek de son verilebileceği aşikârdır. Bu nedenle, bu görüş açısından, çoğunluk hakkını aşırı kullanması durumunda sistemin bir demokrasi olarak işlemeyeceği uyarısıyla karşılaşmaktayız. Tartışma şöyle bir yol izlemektedir: Eğer bir çoğunluk yetkilerini sınırsızca kullanırsa, kendisini sürekli bir çoğunluk olarak sürdürmesi zor olmayacaktır; ve eğer azınlığa dönüştürülemeyen bir çoğunluk varsa artık bir demokratik çoğunluktan -oyunun kurallı çoğunluk ilkesi olan bir sistemden- söz edemeyiz. Çünkü çoğunluk ilkesi, siyasal yapının çeşitli parçalarının iktidarın kullanılmasında yer değiştirebildiği, değişebilen çoğunlukları gerektirir"(23). Anayasa Mahkememiz de bir kararında, "halkın serbest irade izharı yollarını tıkayacak veya siyasî hayatın cereyanını tek bir partinin tekeline bırakacak ve çok partili rejimi yok edecek"(24) düzenlemelerin demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olacağını belirtmiştir. Yine Yüksek Mahkeme bir başka kararında da, "Demokratik siyasal yaşamın vazgeçilmez ögesi sayılan siyasî partilerin hepsi devlet için aynı değer ve sıradadır. Birinin öbüründen üstünlük ya da önceliği, yakınlık ya da uzaklığı asla söz konusu değildir. ... Anayasaya göre iktidar ve muhalefet partileri devlet katında eş düzeydedir"(25) demektedir.

Gerçekten eğer demokrasi "çoğunluğun yönetimi"nden daha fazla bir anlama gelmiyorsa, Reginald Bassett'in söylediği gibi, Almanya'daki Nasyonal Sosyalist rejimi veya

güntümüz İranını da demokratik bir rejim olarak nitelendirmemiz gerekecektir. Demokratik koşullarda, çoğunluğun amacını gerçekleştirme hakkı koşulsuz ve sınırsız değildir. Azınlığın sınırlandırıcı hakları vardır. Bunlar; azınlığın düşüncelerini özgürce ifade etme, özgürce siyasal örgütler kurma bu yollarla kamu işlerini etkileme ve isteklerinin dikkate alınmasını isteme haklarıdır. Çoğunluğun bu haklara saygı gösterme yükümlülüğü vardır. Yine çoğunluk yetkilerini koşulların elverdiği ölçüde en üst düzeyde sınırlılık, ılımlılık ve ölçülülük içinde kullanılmalıdır. Bu azınlığın çoğunlukça alınan kararlara uyma yükümlülüğünün karşılığıdır. Demokratik ülkelerde çoğunluk ve azınlık serbest tartışmalar sonucunda doğmaktadırlar(26). Günümüzde demokrasi anlayışı sayı üstünlüğünü çok aşan bir anlayışı yansıtmaktadır.

Çağımız demokrasileri anayasal demokrasilerdir. Anayasaların temel amacı sınırlı hükümeti (devleti) gerçekleştirmektir. Anayasa dediğimizde bir devletin temel yapısını, kuruluşunu, iktidarın nasıl el değiştireceğini ve aynı zamanda devlet iktidarının halkın iktidarı ile sınırlandırılmasını ve devlet iktidarı karşısında bireylerin hak ve özgürlüklerini düzenleyen kuralları anlamaktayız. Öyleyse, anayasacılıktan temelini alan anayasaların en önemli yanlarını keyfi iktidarın önlenmeye çalışmaları oluşturmaktadır diyebiliriz. Keyfi iktidarın önlenmesi ve sınırlı hükümetin gerçekleştirilmesi çağımızın demokrasilerinin en önemli özelliğini oluşturmaktadır(27).

B. İlgisiz Çoğunluklar ve İlgili Azınlıklar

Çoğunluk ilkesi yalnızca tercihleri belirlediği ancak tercihlerin yoğunluk derecesini dikkate almadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştiriye göre, %51 gibi kayıtsız ve lâkayt bir çoğunluğun tercihinin %49 gibi ilgili ve güçlü bir tercihe üstün olacağı söylenemez. Gerçekten insanların istekleri farklı farklı ve derece derecedir. Bazı durumlarda bazı istek ve arzular bazıları için çok önemli iken bazıları için olsa da olur olmasa da olur biçindedir. Eğer demokrasilerin kişilerin mutlulukları ile ilgileniyorsa, tercihlerin sayısı yanında yoğunluk derecelerini de dikkate almalıdır denebilir. Bu aynı zamanda demokrasinin temelini oluşturan siyasal eşitlik gereğidir de; çünkü kişiler istek ve tercihlerinin yoğunlukları

açısından da eşit olmalıdırlar.

Bu söylenenler esasta doğru olmakla beraber kişilerin tercihlerinin yoğunluğunu saptayabilecek objektif bir ölçüt bulmak olanaksız görünmektedir. Yoğunluk subjektiftir. Bazı kişiler hemen hemen herşeyi çok aşırı ister yaradılıştta, bazıları ise hemen hemen hiçbir şeyi aşırı istemez yaradılıştadır. Bu subjektiflikten kurtulabilmenin yolu bu ilkeyi kişilerin menfaatleri açısından ele almaktır. Böylece, kişilerin psikolojik duyarlılıkları yerine, kişilerin menfaatleri gözönünde tutulup hangi menfaatlerin alınan kararlardan olumlu hangilerinin olumsuz etkilendikleri saptanabilir. Bu demokrasilerde geçerli olan eşitlik ilkesine de uygundur; çünkü kişilerin menfaatleri de eşit işleme tab tutulmaktadır. Ancak, bu söylenenlerin geçerli olabilmesi için önemli koşul, demokrasinin kişilerin menfaatlerini ve isteklerini ele alan bir sistem olarak ele alınmasının gerekliliğidir. Eğer demokrasilerde oylar yalnızca kişilerin belirli konulardaki yargılarını ifade ediyorsa, o zaman bu yargıların yoğunluk derecesini ele almak gerekecektir ki, bu da bizi doğru olmayan yönlere çekecektir. Çünkü duyguların yoğunluğu yargıların niteliği konusunda güvenilir bir gösterge oluşturmaz. Örneğin bazı kişiler bilgisizliklerinden veya önyargılı olmalarından ötürü belirli konularda güçlü yargılara sahip iken; bazıları ise sorunların karmaşıklığını çok iyi bildiklerinden güçlü yargılara sahip olamayabilirler(28).

Bu noktada çok eski bir tartışma kendini göstermektedir: Madem ki demokrasi halkın istek ve menfaatlerini gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş bir yönetim biçimidir, o halde ahlaklı, iyi eğitimden geçmiş ve halkın menfaat ve isteklerini iyi bilen bir diktatör (despot) bu amaçları daha iyi gerçekleştirebilir. Buna verilebilecek en iyi yanıt J. S. Mill'in şu sözleri olmaktadır: "Herkesin ve her kişinin menfaatleri ve hakları ancak ilgili kimsenin kendisi bunları savunma yetenek ve alışkanlığına sahipse gözetilmemekten korunmuş olur. ... (G)enel refah, buna hizmet etmek için koşulan kişisel enerjilerin nicelik ve çeşitliliği oranında daha büyük yükseklığe erişir ve daha geniş alana yayılır"(29). Bu nedenle Mill'in belirttiği gibi, "(Ü)lküsel olarak en iyi hükümet biçiminin, egemenliğin, ya da son kertede en üst denetleme gücünün, toplumun tüm topluluğunda bulunduğu ve her yurttaşın en üst

egemenliğin kullanılmasında yalnız söz sahibi değil, fakat en azından arada sırada, yerel ya da genel bir kamu görevini kişisel olarak yerine getirmek üzere, hükümette gerçek anlamda bir görev yüklenmeğe çağırıldığı hükümet olduğunu göstermekte bir zorluk yoktur"(30).

C. Çoğunluğun Tatmini Veya Orantılı Tatmin

Demokrasilerde eşitlik ilkesini yalnız siyasal kararların alınmasında değil kararların kişiler üzerindeki etkilerinde de düşünmek mümkündür. Herhangi bir örgütte o örgütün aldığı kararlardan örgütü oluşturan üyeler etkilenirler. Bu nedenle kuramsal olarak her üyenin o örgütün kararlarının alınmasına katılmak istediğini ve bu katılmada menfaati olduğunu varsayabiliriz. Daha önce açıkladığımız gibi, demokrasilerde her kişinin insan olarak değeri bir diğerinden üstün olamaz. O halde kişiler menfaatleri tehlikeye düştüğünde menfaatlerini korumak ve gerçekleştirmek konusunda da birbirleriyle eşit olmalıdırlar. Bunun nedeni kişilerin menfaat ve isteklerine eşit davranılması gerektiği ilkesidir. Bu düşünce ışığında şu söylenebilir: Öyle bir siyasal karar alma yöntemi benimsenmelidir ki, bu yöntem herkesin menfaatini gerçekleştirme isteğine ve gerçekleştirmesine eşit bir biçimde karşılık versin. Öyleyse, siyasal sistemdeki karar alma yöntemi eğer kişilerin menfaatlerini gerçekleştirme isteğine eşit davranabiliyorsa adil; yok eğer böyle değilse adil değildir diyebiliriz(31).

Demokrasilerde bu sorun çoğunluk ilkesi yöntemiyle çözümlenmiştir. Çoğunluk ilkesinin temelinde de eşit ve tek oy ilkesi vardır. Böylece eğer oybirliği sağlanamazsa eşitlik ilkesi gereği çoğunluğun menfaat ve isteklerinin geçerli olacağı kabul edilmiştir.

Ancak bu çoğunluk ilkesi acaba menfaatlerin tatmini açısından her zaman doğru sonuçlar ortaya çıkarmakta mıdır? Peter Jones şöyle bir örnek vermektedir: Bir sitede yaşayanlar o sitenin sorunlarını çoğunluk ilkesine göre çözümlenmektedirler. O sitede yaşayanlar üç konuda karar vermek zorundadırlar ve herkes eşit ve tek oya sahiptir: 1) Yolun kenarını asfaltla ya da kaldırım taşlarıyla kaplayabilirler. Asfalt daha ucuz, kaldırım taşları ise daha pahalı ama gösterişlidir. 2) Yolun kenarında bulunan ve

aydınlatma için kullanılan gösterişli ve güzel ama pahalı gaz lambalarını muhafaza edebilirler; ya da daha ucuz, buna karşılık daha fazla aydınlatma gücüne sahip elektrik lambaları takabilirler. 3) Yolun kenarına ağaçlar dikip daha güzel bir çevre yaratabilirler; ya da yine tasarrufta bulunup bu işten vazgeçebilirler. Varsayalım ki, site sakinlerinden üçte ikisi tasarruftan yana; üçte biri ise estetik görünüşe daha fazla önem verenlerden oluşmaktadır. Bu durumda sürekli olarak tasarruftan yana olanların menfaatleri gerçekleşecek; buna karşılık estetik görüntüye önem verenlerin hiçbir menfaati karşılanamayacaktır. Herhalde bu çözümlerin doğruluğu tartışılabilir. Site sakinlerinin üçte ikisinin bütün istek ve menfaatleri gerçekleşirken; üçte biri hiçbir şey elde edememektedir. O halde neden üç karardan ikisinin çoğunluğun istediği, birinin de azınlığın istediği yönde olması düşünülmesin? Bu soru bizi ister istemez demokrasilerde orantılı tatminin de ciddi olarak düşünülmesi gerektiği sonucuna götürmektedir(32).

Yukardaki örnek demokrasilerin en önemli sorunlarından birini daha ortaya çıkarmaktadır. Bu da, sürekli azınlıkta kalanların demokrasilerdeki durumu konusudur. Sürekli olarak azınlıkta kalanlar hiçbir kararın kendi istek ve menfaatlerine uygun bir biçimde çıkmadığını görecekler ve demokratik sistemden soğuyacaklardır(33). Bu nedenle demokrasinin değişen çoğunlukları gerektirdiği savunulmuştur. Prof.Cohen bu konuda şunları yazıyor: "Birçok etken ve bu arada anayasal yasaklar ve güvenceler çoğunluğun sınırlandırılmasında yardımcı olabilir. Fakat çoğunluk yeteri kadar güçlü ve istediğini yapmada kararlı ise, bu çoğunluğu dışarıdan getirilebilecek sınırlamalar durduramaz; yasalar ve kurumlar değiştirilebilir, teamüller inkar edilebilir, hatta yazılı anayasalar bile değiştirilebilir veya uygulanmayabilir. ... Doğal güdüler olan kişisel çıkar ve iktidarın demokrasiyi bir harabe haline getirmesini acaba ne engellemektedir?İki unsur diğer unsurlardan daha başarılı biçimde bu sınırlamayı gerçekleştirebilmektedir. İlk unsur, toplumu oluşturan kişilerin alışkanlıklarının ve yaradılışlarının yönetime genel katılımın sürmesine izin verir biçimde olmasıdır. İkincisi ise, uzun bir zaman diliminde ve oldukça çok sayıda sorunlar üzerinde, demokraside uygulanan çoğunluk kuralında kurumsal bir dengenin gelişmiş olması

olmaktadır. Herhangi bir konuda sözü geçen bir çoğunluk, aynı üyelik karşısında, diğer konulardaki çoğunlukları da oluşturmamalıdır. Böylece, çoğunluğun eşit yüzdesi (veya hemen hemen eşit olan yüzdesi) denetimini "çoğunluk" olarak sürdürürken, bu yüzdeyi oluşturan elemanlar konudan konuya ve zamandan zamana sürekli olarak değişecektir. Sağlıklı ve ılımlı bir demokraside gerçekte yöneten belirli bir çoğunluk değil; sürekli olarak üyeleri değişen çoğunluklardır. Ben bunu "değişen çoğunluklarla yönetim" olarak adlandırıyorum"(34).

Demokrasilerde çoğunlukların değişken olması bizi çoğunluğun diktatörlüğünden korur; çünkü değişkenlik yurttaşlara toplum içinde çeşitli rollere sahip oldukları gösterecektir. Yurttaşlar bazen yönetici çoğunluk rolüne uygun hareket ederlerken, bazen de yönetilen azınlık rolüne uygun davranmak zorunda kalacaklardır. Bu gün yönetici olan çoğunluk yarın yönetilen azınlık durumuna geleceğini bileceğinden kendisine yapılmasını istemediği şeyleri başkalarına yapmayacaktır(35).

D. Çoğunluk İlkesi ve Kuvvetler Ayrılığı

Kuvvetler ayrılığı ile demokrasi arasındaki ilişki konusunda Hans Kelsen şunları yazıyor: "Kuvvetler ayrılığı ilkesi kelimesi kelimesine anlaşıldığında veya iktidarların bölünmesi ilkesi olarak yorumlandığında esas olarak demokratik değildir. Demokrasi düşüncesini karşılayan kavram bunun tersine bütün iktidarın halkta toplanmasıdır ve doğrudan demokrasinin değil, dolaylı demokrasinin mümkün olduğu durumlarda bütün iktidarın üyeleri halk tarafından seçilen ve halka karşı hukuksal açıdan sorumlu olması gereken bir kurul halindeki organ tarafından kullanılmasını gerektirir. Eğer bu organın yalnız yasama fonksiyonu varsa, yasama organı tarafından çıkarılan normları uygulayan diğer organlar, kendileri halk tarafından seçilmiş olsalar dahi, bu organa karşı sorumlu olmalıydılar. Çıkardığı genel normların tam olarak uygulanmasıyla en çok ilgilenen yasama organıdır. Yürütme ve yargılama fonksiyonu organlarının, yasama fonksiyonu organı tarafından denetlenmesi, bu fonksiyonlar arasında doğal olarak varolan ilişkiye uygundur. Bu nedenle demokrasi yargılama ve idare organlarının yasama organı tarafından denetlenmesini gerektirir. Eğer yasama fonksiyonu yasa uygulayan fonksiyondan ayrılmışsa veya yasama organının yasa uygulayan

organ tarafından denetlenmesi sözkonusu ise ve özellikle bir demokraside anayasa tarafından mahkemelerin idarî fonksiyonları ve yasamayı denetleyeceği kabul edilmişse, bu demokrat ögelere dayanılarak haklı kılınamaz, ancak tarihsel nedenlerle açıklanabilir"(36).

Yasama organının yaptığı yasaların bir başka organ tarafından iptal edilebilmesi bu organa getirilen önemli bir sınırlamadır. Yasanın iptali gerçekte Kelsen'in belirttiği gibi, olumsuz bir yasama faaliyetidir(37). Bu nedenle yasaların anayasaya uygunluğunun yargı organı tarafından denetlenmesinin kabul edildiği ülkelerde olumlu yasa koyucunun yanında bir de olumsuz yasa koyucunun varlığını kabul etmek zorunludur. Yargı organı bütünüyle yasama organından farklı bir esasa göre olduğundan, bu her iki organ arasında bir takım çekişmelerin ve çelişmelerin varolacağı şüphesizdir. Yasama organı halk tarafından seçilen temsilcilerden olduğuna ve yargı organı ise halk tarafından seçilmediğine göre, halkın çoğunluğunu temsil edenlerin çıkaracağı yasalar zaman zaman anayasaya aykırı oldukları gerekçesiyle iptal edilebilmelerinin demokrasilerde uygulanan çoğunluk ilkesine uygun olduğu söylenemez.

Eğer çoğunluk kararlı ise, anayasayı değiştirerek istediğini elde edebilir. Ancak yazılı ve sert anayasalarda anayasa değişiklikleri nitelikli çoğunluklar gerektirir. Nitelikli çoğunluk ister istemez azınlıklara çoğunluğu engelleme yetkisi verecektir. Belirli bir azınlığın çoğunluğu engelleyebilmesi ise, eşitlik ilkesine aykırıdır. O halde neden günümüzde anayasa yargısı demokrasilerde yaygın bir biçimde uygulanmaktadır? Bu sorunun en önemli yanıtı anayasa tarafından yurttaşlara tanınan temel hak ve özgürlüklerin, yasaların anayasaya uygunluğunun bağımsız mahkemelerce denetlenmesi kabul edilmediğinde anlamsızlaşacağıdır. Çünkü parlamentodaki çoğunluk istemediği zaman bu hakların korunabilmesine olanak yoktur. Anayasalar ise sınırlı iktidarı gerçekleştirmek, yani hukuk devletini yaratmak amacındadırlar.

Kuvvetler ayrılığı ilkesine aykırı olduğu öne sürülen anayasa yargısı sınırlı bir hükümet sistemi kurmayı amaçlamaktadır. Gerek kuvvetler ayrılığının gerek anayasa yargısının ortak amacı sınırlı iktidarı yaratmaktır ve bu nedenle her ikisinin çağdaş anayasacılığın temelini

oluşturduğunu söyleyebiliriz(38).

Çoğunluk ilkesi çoğunlukçu demokrasi anlayışında olduğu gibi çoğunluğun iradesi herhangi bir yönde belirldikten sonra, bu iradenin karşısına çıkacak sınırlayıcı bir güç tanımama biçiminde ele alınırsa demokrasi ile sınırlı iktidarı yaratma çabaları birbirine ters düşecektir. Oysa, demokrasi çoğunlukçu demokrasi biçiminde ele alındığında sınırlı hükümeti kurmayı amaçlayan kuvvetler ayrılığı ve anayasa yargısı demokrasi anlayışına, dolayısıyla çoğunluk ilkesine aykırı olmayacaktır. Çoğunlukçu demokrasi anlayışında da en sonunda çoğunluğun dediği olur, ancak bu çoğunluk her istediğini yapabilen mutlak ve sınırsız bir irade değildir. Demokrasi Prof. Kapani'nin sözleri ile "çoğunlukta olsun veya azınlıkta olsun, istisnasız herkesin eşit olarak kişiliğine bağlı birtakım hak ve hürriyetlere sahip olduğu inancı üzerine kurulmuştur. Toplumun yönetiminde, çoğunluğun iradesi işte bu hak ve hürriyetlerle kayıtlanmış ve sınırlanmıştır"(39).

Hans Kelsen'in sözleri ile, "çoğunluk ilkesi hiçbir zaman çoğunluğun mutlak egemenliğiyle, çoğunluğun azınlık üzerindeki diktatörlüğü ile aynı anlamda değildir. Çoğunluk tanımı gereği olarak azınlığın varlığını içerir; ve çoğunluğun hakkı azınlığın varolma hakkını kapsar. Bir demokraside çoğunluk ilkesi ancak bütün yurttaşlar hukuk düzeninin yaratılmasına, her ne kadar bu düzenin içeriği çoğunluğun iradesi ile belirlenecekse de katılmaya izin verildiğinde gözetilmiş olur. Herhangi bir azınlığı hukuk düzeninin yaratılmasının dışında bırakmak, bu dışarda bırakma çoğunluk kararı ile de olsa, demokratik değildir; çünkü çoğunluk ilkesine aykırıdır"(40). Demokrasinin temel özelliği azınlığa herşeyden önce çoğunluk haline gelebilmek hakkı tanımaktır. Ve bu temel hak diğer hak ve özgürlükleri, özellikle ifade ve örgütlenme özgürlüklerini beraberinde getirir. Azınlıkta kalanların ciddi bir biçimde hukuksal açıdan korunmasının en etkin yolu ise anayasa yargısıdır.

III. ÜLKEMİZDE ÇOĞUNLUK İLKESİ

Ülkemizde çok partili yaşama geçildikten sonra birbirinden farklı iki demokrasi anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu iki demokrasi anlayışı siyasal katılma, çoğunlukçu ve siyasal iktidarın sınırlandırılması konularında birbirlerin-

den ayrılmaktadırlar. Bunlardan "çoğunlukçu" demokrasi" anlayışına göre halkın temel rolü, belli aralıklarla kendisini yönetecek siyasetçileri belirlemektir. Bu anlayışta siyasal katılma esas itibariyle seçimlerle sınırlı kalmaktadır. Ulusun iradesi seçimler sonunda ortaya çıktıktan sonra, devlet seçilmiş organları eliyle yönetilmeli ve halk kendi içinden çıkacak çeşitli gruplar aracılığıyla siyasal kararları etkilemeye çalışmamalıdır. Devlet iktidarının kullanılması "ulusal egemenlik" kuramına uygun olmalıdır. Daha açık bir deyişle halk tarafından doğrudan seçilmiş meclisin ve bu meclisin güvenini taşıyan hükümetin yetkileri, genel oydan çıkmayan kurum ve kuruluşlarca, örneğin yargı organları veya özerk kuruluşlar gibi, sınırlandırılmamalıdır. Genel seçimlerde nisbi çoğunluğun oyunu elde eden ve bu yolla mecliste çoğunluğa sahip parti ulusal iradeyi de temsil etmektedir. "Çoğulcu demokrasi" anlayışı ise, halkın siyasete yalnızca seçimlerde oy vermeye değil, onun dışında da aktif ve sürekli bir biçimde katılmasına ve daha geniş bir çoğulculuğa taraftardır. Ayrıca bu anlayış seçimden kaynaklanmış devlet organlarının yetkilerinin, diğer anayasal kurum ve kuruluşlarca sınırlandırılmasını meşru görmekte; hatta bunu bir gereklilik olarak ele almaktadır. Çoğulcu demokrasi düşüncesi, genel seçimlerde nisbi çoğunluğun oyunu elde eden ve böylece mecliste çoğunluğa sahip partinin tek başına ulusal iradeyi temsil edemeyeceğini benimsemektedir(41).

Ülkemizde çoğunluk ilkesi ve uygulamasını yukarıda anlattığımız çerçeve içinde iki başlık altında incelemenin en doğru yol olacağını düşünmekteyiz. Bunlar; "anayasa hukukumuzda çoğunluk ilkesinin anlaşılma biçimi" ile "seçim hukukumuzda çoğunluk ilkesi" olmaktadır.

A. Anayasa Hukukumuzda Çoğunluk İlkesi

Osmanlı İmparatorluğunda egemenlik padişaha aitti. 1876 Kanun-u Esasîsi "Zatı Hazreti Padişahi hasbelhilâfe dini İslâmın hamisi ve bilcümle tebeai Osmaniyenin hükümdar ve padişahıdır" (maddi 4) demektedir ve "Zatı Hazreti Padişahinin nefsi hümayunu mukaddes ve gayrı mesuldur" (madde 5) diye eklemektedir. 1876 Anayasası padişahın yetkilerine ciddi sınırlama getirmemekteydi. Yine de parlamentonun ortaya çıkması padişahın yetkilerinin eskisi gibi olmadığını göstermektedir. 1909 değişiklikleriyle birlikte padişahın yetkilerinden önemli bir bölümü

parlamentoya aktarılmıştır. Ancak esas gelişme Kurtuluş Savaşıyla birlikte gerçekleşmiş, kesin bir biçimde padişah egemenliğinden ulus egemenliğine geçme olmuştur. 23 Nisan 1920'de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi ile birlikte bütün yetkiler mecliste toplanmış ve ulusu en iyi meclisin temsil edeceği varsayılmıştır. 1921 ve 1924 Teşkilat-ı Esasiye Kanunları egemenliğin ulusa ait olduğunu ve bu egemenliğin meclis tarafından temsil edileceği ilkelerini benimseyen anayasalar olmuşlardır.

Böylece 1921 ve 1924 Anayasaları ilk kez olarak, Türk siyasal tarihinde ulusal egemenlik kavramlarını parlamentonun varlığıyla kaynaştırılmış bir biçimde hukuk kuralları arasına geçirmektedir. Klasik siyasal düşüncenin etkisiyle ve devlet egemenlikleri aynı şey sayılmakta, çoğunluğun iradesiyle genel irade bir tutularak ulusal irade bundan ibaret görülmektedir. Bu anlayışa göre yurttaşların temel hak ve özgürlüklerinin en sağlam güvencesi egemenliğin yalnız meclis tarafından kullanılmasıydı(42).

Bu anlayış çok partili dönemde 1924 Anayasasının aksamasına neden oldu. 1950-1960 arası dönemde ülkemizde Türkiye Büyük Millet Meclisinde çoğunluğu elde edenler, soyut bir "millet egemenliği" ile meclisteki kendi "somut çoğunluklarını aynı şey saymışlar ve önlerine çıkan bütün engelleri ulusal iradeye yönelmiş bir tehdit olarak göstermişlerdir. 1924 Anayasası meclisin iradesine hiçbir kısıtlama getirmemekteydi. Böylece demokrasinin işleyip işlememesi çoğunluğun görüş ve isteğine bırakılmaktaydı(43). Ülkemizde çoğunluğu sınırlandırmada teamüllerin çok yetersiz olması ve kamuoyunun cılızlığı da yukarıda söylediklerimize eklendiğinde, 1950-1960 arasında çok partili demokrasi deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanmasını kolaylaştırmıştır.

Bu durum daha önce sözünü ettiğimiz "çoğunlukçu demokrasi" anlayışını karşılamaktadır. 1950-1960 arası döneme tepki niteliğinde olan 1961 Anayasası ise "çoğulcu demokrasi" anlayışına uygun bir biçimde hazırlanmış bir anayasa olmuştur. 1924 ile 1961 Anayasası arasındaki temel farklılık çoğunluk ilkesinin yorumu konusundadır. 1924 Anayasasına göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yegâne ve hakiki mümessil olup millet namına hakkı hâkimiyeti istimal" ederdi. Oysa, 1961 Anayasasına göre, "millet, egemenliğini, Anayasanın koyduğu esaslara göre,

yetkili organlar eliyle kullanır. Böylece, parlamento egemenliği tek başına kullanan organ olmaktan çıkmış, egemenliği kullanan organlardan biri durumuna gelmiştir. Bu ise halkın seçtiklerinin, yani parlamentodaki çoğunluğun, herşeyi yapamayacağı anlamına gelir. Özellikle, 1961 Anayasası tarafından kurulan Anayasa Mahkemesi parlamentoda beliren çoğunluk iradesine engel olmada en güçlü organ olmuştur. Hatta, 1961 Anayasasının yapımı döneminde, çoğunluk ilkesinin 1924 Anayasasının çok partili yaşamda uygulanması sırasında, çoğunluğun herşeyi yapabileceği biçiminde anlaşılması nedeniyle genel oya güvensizlik ortaya çıkmış ve Cumhuriyet Senatosunda halkça seçilen üyelerin yanında, seçilmeyen üyelere de yer verilmiştir.

1982 Anayasası ise, birçok bakımlardan 1961 Anayasasından farklı olmasına rağmen, çoğunluk ilkesinin yorumu ve egemenliğin kullanılması açısından 1961 Anayasasının koyduğu ilkelere uygun düzenlemeler getirmiştir. 1982 Anayasasına göre de egemenliğin kullanılmasında seçimle gelen, dolayısıyla çoğunluk ilkesinin ilkesini gerçekleştiren, Türkiye Büyük Millet Meclisi tek yetkili organ olmaktan uzak kalmıştır.

Acaba bu durumun nedeni nedir? Her iki Anayasada nedenler birbirinden farklı farklıdır. 1961 Anayasasını yapanlar seçilmiş parlamento çoğunluğuna karşı duydukları ürküntü nedeniyle temsili demokrasinin temel dayanağı olan çoğunluk ilkesine sorgulamışlar; bu ilkenin ülkemizde temel hak ve özgürlüklerin çiğnenmesine neden olduğu gerekçesiyle yasama organının siyasal sistem içindeki yerini zayıflatmışlardır. Ancak, parlamenter bir rejimde yasamanın güçsüzlüğü ister istemez yürütmenin güçsüzlüğüne neden olacağından, 1961 Anayasası döneminde Anayasadan en çok şikayet edilen yön yürütmenin etkisiz ve güçsüz olduğu olmuştur. Belki de yapılması gereken çoğunluk ilkesinin kendisini reddetmek değil, hukuk devletinin başka anayasal güvencelerini güçlendirmek olmalıydı. Çünkü parlamenter rejimde kural, belli bir partinin veya partilerin hükümeti demek olan kabinenin güçlü olmasıdır. Oysa 1961 Anayasası parlamentoda ortaya çıkacak çoğunluğa güven duymadığından ondan çıkacak hükümete de güven duymamıştır. 1961 Anayasasında Türkiye Büyük Millet Meclisinin yenilenmesi dahi Bakanlar Kuruluna verilmemiş, Cumhurbaşkanına verilmiştir. Bakanlar Kurulunun yanında oldukça yetkili

devlet bürokrasisi, Millî Güvenlik Kurulu ile askerî bürokrasi ve özerk kuruluşlar bulunmaktadır.

1982 Anayasası 1961 Anayasasının bu eğilimini belirli ölçüde sürdürmektedir. Gerçi 1982 Anayasası güçlü yürütme arayışı içindedir; ancak güçlü yürütme parlamenter rejimde yürütmenin iki başından biri olan cumhurbaşkanlığı sorumsuzluğu ile orantısız yetkilerle donatılarak sağlanmaya çalışılmıştır. Her iki Anayasanın ortak yanı, çoğunluk ilkesini sorgulayıp seçimden kaynaklanmış olan devlet organlarının yetkilerin başka anayasal kuruluşlarca dengelendirilmesine izin vermesi olmaktadır. 1961 Anayasasında çoğunluk ilkesinin sorgulanmasından kârlı çıkan organ yargı iken; 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanlığı olmuştur(44). Fakat 1982 Anayasasının Cumhurbaşkanının seçimi konusunda getirdiği sistem devam ederse, yani Cumhurbaşkanı parlamento tarafından seçildiği sürece, Cumhurbaşkanının başkanlık ya da yarı-başkanlık rejimlerinde olduğu gibi siyasal sistemde etkin olma olasılığı zayıftır denebilir.

1982 Anayasasının birçok yönü çoğunlukçu demokrasi anlayışına daha uygundur. Bu konuda herşeyden önce, 1961 Anayasasının çift meclis sistemi bırakılarak, 1924 Anayasasının tek meclisli sistemine dönülmüş olması belirtilebilir. Yine 1982 Anayasasının siyasal karar alma mekanizmalarındaki tikanlıkları giderici hükümleri de belirli bir çoğunluğun ortaya çıkmasını sağlayıcı hatta zorlayıcı niteliktedir. Bu mekanizmalardan belki de en önemlisi, Cumhurbaşkanına Anayasada belirtilen durumlarda Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerini yenileme yetkisinin verilmesidir (madde 116). Aynı nitelikte bir başka hüküm, Cumhurbaşkanı seçimindeki uzamaları ve tikanlıkları ortadan kaldıracı nitelikteki 102. maddedir. Artık Cumhurbaşkanlığı seçiminin dört oylamadan daha fazla uzama olasılığı yoktur; çünkü dördüncü oylamada da Cumhurbaşkanı seçilmediği takdirde derhal Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinin yenilenmesi yoluna başvurulacaktır. Benzer biçimde, 1961 Anayasası döneminde sık sık tikanmalara yol açmış Meclis Başkanlığı seçimlerinde üye tamsayısının salt çoğunluğu koşulundan dördüncü turda vazgeçilmiş ve bu tura sadece üçüncü turda oy almış iki adayın katılacağı ilkesi getirilmiştir.

1982 Anayasasında 1961 Anayasasınının 86. maddesinde düzenlenmiş bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisinin toplantı ve karar yeter sayısına ilişkin kuralını, 1961 Anayasası döneminde Meclisin toplanma ve karar almada güçlüklerle karşılaşması nedeniyle yeniden düzenlenmiştir. 1961 Anayasasına göre Meclis üye tamsayısının salt çoğunluğu ile toplanmakta ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar vermekte idi. Yeni düzenlemeye göre, Meclis artık üye tamsayısının üçte biri ile toplanabilecek ve toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar alabilecektir. Ancak karar yeter sayısı hiçbir biçimde Meclis üye tamsayısının dörtte birinin bir fazlasından az olamayacaktır (madde 96). Amaç çoğunlukların daha kolay ortaya çıkması ve Meclise işlerlilik kazandırmaktır.

1982 Anayasasına göre, gensoru (madde 99) ve görev sırasında güvenoyu (madde 111) ile Bakanlar Kurulunun düşürülebilmesi için Meclisin salt çoğunluğunun oyu gerekli iken; Bakanlar göreve başlarken yapılan güvenoylamasında güven alması için basit çoğunluk yeterli sayılmıştır (madde 110). Bu hükümler Mecliste çoğunluğun ortaya çıkmasını kolaylaştırıcı ve bu yolla hükümet istikrarını gerçekleştirmeye yönelik düzenlemelerdir.

Bunlara ek olarak 1982 Anayasasınının sınırlı bir alanda da olsa halkoylamasını benimsemesi bu Anayasanın ülkemizin eski Anayasalarından bir başka önemli farklılığı oluşturmaktadır. 1924 ve 1961 Anayasaları Klasik temsilî rejime sadık kalmışlar ve halkoylamasına yer vermemişlerdi. Oysa, 1982 Anayasasına göre, anayasa değişikliklerinde, bazı durumlarda, ya Cumhurbaşkanı'nın doğrudan ya da eğer Meclis anayasa değişikliği hakkındaki yasayı beşte üç ile üçte ikisinden az oyla kabul ederse bu değişiklik yasasının halkoyuna sunulma durumu olmaktadır (madde 175).

Çoğunluk ilkesinin en çok tartışıldığı alan hiç şüphesiz seçim hukukudur. Bu konu özellikle son yıllarda ülkemizde büyük tartışmalar neden olmaktadır. Bu nedenle kısa da olsa seçim hukukumuzda çoğunluk ilkesinin işlenmesinde yarar vardır.

B. Seçim Hukukumuzda Çoğunluk İlkesi

Gerek 1961 gerek 1982 Anayasalarına göre "siyasî partiler demokratik siyasî hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır" (madde 67/2). Bu temel ilke çok partili Batı demokrasilerinin

özünü oluşturmaktadır. Bu ilkeye göre seçimle iktidara gelen parti veya partiler koalisyonunun en başta gelen görevi muhalefetteki partiyi veya partileri çeşitli yollarla ve siyasal oyunlarla ezmek ve ortadan kaldırmaya çalışmamak olmalıdır. Böyle düşünüldüğünde hiçbir partinin parlamentoda sahip olduğu çoğunluğa dayanarak ince hesaplarla ve kendine uygun seçim yasaları ile kendi iktidarını sürdürmeye çalışmaması gerekir diyebiliriz. Temel ilke bu olmakla birlikte, günümüzde egemen olan görüş seçim sistemi konusunun anayasal düzeyde dondurulmamasıdır. Yasa koyucunun ülke koşullarına uygun bir seçim sistemi oluşturması tamamiyle bir siyasal tercih konusu olarak ele alınmaktadır(45). Seçim yasaları oldukça sık değiştirilen ve en çok tartışılan yasalardandır. Böyle olduğundan, seçim sistemiyle ilgili bir kuralın anayasa düzeyinde yer almasının tartışmayı anayasal düzeye çıkaracağından ve bunun da anayasalara gösterilmesi gereken saygıyı azaltacağından korkulmaktadır.

Ancak seçim sistemleri ülkedeki siyasal örgütlenmeyi derinden etkilerler. Tek turlu çoğunluk sistemi iki partili, nisbi temsil sistemleri ise çok partili parlamenter düzene yol açarlar. Nisbi temsil sisteminin uygulandığı 1961 Anayasası döneminde ülkemizde parti sayısı artmış, küçük partiler çoğalmış ve büyük partilerin güçleri azalmıştır. Bunun sonucu olarak 1961-1980 yılları arasında yapılan beş genel seçimden üçünde hiçbir parti tek başına hükümet kurmaya yetecek bir parlamento çoğunluğu kazanamamıştır. 1961-1965, 1973-1977 ve 1977-1980 dönemleri, meclislerin ve komisyonların aylarca başkanlarını seçip göreve başlayamadığı, hükümetlerin uzun süreler kurulamadığı, hükümet bunalımlarına koalisyon veya azınlık hükümetleri ve hatta parlamenter rejimin mantığına aykırı olan partilerüstü hükümet formülleriyle çareler arandığı, milletvekili transferlerinin yapıldığı ve Cumhurbaşkanının dahi seçilemediği dönemler olmuştur.

Bunun sonucu olarak 12 Eylül 1980'den sonra Meclisce kabul edilen 13 Haziran 1983 tarihli ve 2839 sayılı Milletvekili Yasası (Resmî Gazete, 13 Haziran 1983), Sayı: 18076) nisbi temsilin d'Hondt türünü benimsemekle beraber buna iki türlü baraj hükmü eklenmiştir. "genel baraj" olarak bilinen baraj hükmüne göre, "genel seçimlerde ülke genelinde ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde geçerli

oyların yüzde onunu geçemeyen partiler, milletvekili çıkaramazlar" (madde 33/1). İkincisi ise, 1968 yılında Anayasa Mahkemesince iptal edilen "seçim çevresi barajı"dır. Seçim çevresi barajına göre, "bir seçim çevresinde, kullanılan geçerli oylar toplamının, o çevreden çıkacak milletvekili sayısına bölünmesiyle elde edilecek sayıdan az oy alan siyasî partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliği tahsis edilmez" (madde 34/2). Bu barajları aşan partilere ve bağımsız adaylara milletvekilliklerinin tahsisi d'Hondt usulüne göre yapılır.

Ancak Milletvekili Yasası seçim çevrelerini küçültmüştür. 1983 Milletvekili Seçimi Yasasına kadar ülkemizde her il bir seçim çevresi sayılmaktaydı. Yeni seçim yasası ile önce yedi daha sonra 3270 ve 3377 sayılı yasalarla yapılan değişikliklerle bir seçim çevresinin çıkarabileceği en çok milletvekili sayısı 6 olarak saptanmıştır.

Milletvekili Seçimi Yasasında 3377 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle seçim hukukumuzda "kontenjan adaylığı" ile tek turlu çoğunluk sistemi sokulmuştur. 2820 sayılı Siyasî Partiler Yasası'nın 38. maddesi 3270 sayılı yasanın 13. maddesiyle yapılan değişiklikler sonucunda şu biçime dönüştürülmüştür: "Siyasî partiler sadece altı ve daha fazla milletvekili çıkaracak illerin 4, 5 ve 6 milletvekili çıkaracak seçim çevrelerinde birer kontenjan adayı gösterirler. Kontenjan adayı, parti tüzüğünde gösterilen diğer usullerle belirlenen adayların sıralamasına dahil edilmeyerek ayrıca oy pusulalarına kontenjan adayı olarak sırası numarası verilmeden yazılır." 3270 sayılı Yasanın 33. maddesiyle 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Yasasının 34. maddesine eklenen son fıkraya göre, "Kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde, geçerli oyların en çoğunu almış olan siyasî partinin kontenjan adayı, seçim çevresi barajını aşıp aşmadığına bakılmaksızın milletvekilliğini kazanmış olur." Bunlara ek olarak, 3404 sayılı Yasanın 1. maddesiyle Milletvekili Seçimi Yasasının 34. maddesinin 3. fıkrasına kontenjan adayı gösterilen seçim çevrelerinde seçim çevresi barajının hesaplanmasında bölme işleminin ve milletvekili dağılımının o seçim çevrelerinin çıkaracağı milletvekili sayısının bir eksiği ile yapılacağı hükmü getirilerek en düşük çevre barajı oranı daha da yükseltilmiştir(46).

Kontenjan adaylığı yoluyla seçim hukukumuzda çoğunluk ilkesi girmiş ve seçim sistemimiz de nisbi temsil-çoğunluk sistemi karışımı karma bir sistem haline dönüşmüştür. Kontenjan adayları her seçim çevresinde en güçlü partiye gideceğinden, bunların çoğunu ülke çapında en güçlü partinin kazanacağı söylenebilir. Kontenjan adaylığına ilişkin düzenlemenin ülke genelinde nisbi çoğunluk sağlamış olan partiye iktidar olma yolunda oldukça büyük bir avantaj getireceği açıktır. Seçim sisteminin büyük partilerin yararına, küçük partilerin ise zararına olduğuna kuşku yoktur. Ayrıca bu sistemde parlamentoda temsilcisz kalacak oyların oranı büyük boyutlara varabilecektir.

Yukarıda anlattığımız seçim sistemine göre yapılan 1987 genel seçimlerinde ülke genelinde geçerli oyların %36.31'ini alan Anavatan Partisi 450 milletvekilliğinden 292'sini elde edebilmiştir. Sosyal Demokrat Halkçı Parti geçerli oyların %24.74'ünü elde etmesine rağmen ancak 99 milletvekilliği kazanabilmiştir. Doğru Yol Partisi ise geçerli oyların %19.14'ü ile 59 milletvekili çıkarabilmiştir. Demokratik Sol Parti oyların %8.53'ünü elde etmiş ancak %10'luk genel barajı aşamadığı için hiçbir milletvekilliği kazanamamıştır. Beş milyona yakın oy parlamentoda temsil edilememiştir(47).

Yukarıdaki tablonun ortaya çıkmasıyla birlikte, yani ANAP'ın oyların %36'sı ile milletvekillerinin %65'ini alması ve 26 Mart 1989 yerel seçimlerde oy oranının %22'lere düşmesi sonucunda ülkemizde oy/milletvekili oranıyla ilgili tartışmaları çoğaltmıştır(48). Seçim sisteminin oy ve milletvekili oranlarını büyük ölçüde çarpıtması, %36'lık oy oranındaki her oynayış, iktidarın toplumdaki temeli bakımından ciddi kuşkular yaratmaktadır(49). Bu durum ulusun temsilcisi parlamentonun birkaç kişinin buyruğunda çalışan bir "yasa makinası" durumuna geleceği biçiminde yorumlanmıştır. Bu görüşe göre, demokrasi parlamentoda "çoğunluk" görünümünde olan ulus azınlığının, parlamentoda "azınlık" görünümünde olan ulus çoğunluğuna hükmetmesi demek değildir. Bu olsa olsa "parti istibdatı" olabilir. Barajlı sistem Türkiye'yi istikrara değil, "çoğunluk görünümündeki azınlık diktatörlüğü"ne götürecektir(50).

Ülkemizde ve dünyada yapılan nisbi temsil-çoğunluk sistemi tartışmasına girmeden bu konuda şu noktaları

belirtmek istiyoruz. Parlamenter rejimlerde parlamentoların iki temel fonksiyonu vardır: Bunlar; hükümetin öşğörmesine yetecek bir çoğunluğun parlamentoda bulunması ve hükümetin yaptıklarını eleştirerek hükümete alternatif olabilecek bir azınlığın (muhalefetin) varlığıdır. Parlamenter rejimlerde parlamentolar bu iki fonksiyonu gereği gibi yerine getirebildiklerinde hem kendilerine hem de dış dünyaya karşı halkı gerçek anlamda temsil etmiş olurlar(51). Ve kişi bu iki fonksiyondan hangisine daha fazla değer veriyorsa ona göre bir seçim sistemi seçecektir. Hükümet etme fonksiyonuna değer veren çoğunluk sistemini; bunun tersine muhalefete önem verenler ise nisbi temsil seçim sistemini yeğleyeceklerdir.

Hiç şüphesiz bir ülkedeki partilerin gerçek güçlerine uygun milletvekili sayısıyla parlamentoda temsil edilmelerini sağlamak adaletli bir seçim sisteminin gereğidir. Ancak, 1961-1980 arasındaki dönemde ülkemizde görüldüğü gibi, büyük partilerin gerçek güçlerinin altında, küçük partilerin gerçek güçlerinin üstünde yer aldıkları, başka deyişle büyük partilerin eksik, küçük partilerin ise aşkın bir biçimde katıldıkları hükümetler kurulabiliyorsa o seçim sisteminin adaletli olduğu da söylenemez(52). Bilindiği gibi, çoğunluk ilkesi çoğunluğun ülkeyi yönetmesi gerektirir. Ancak ülkedeki çoğunluk herhangi bir nedenle parlamentoya yansımıyorsa parlamenter rejimin işleyebilmesi güçleşir; çünkü bu durumda hükümetin ortaya çıkmasını sağlayacak bir çoğunluk yok demektir. Bu durumda parlamentoda çoğunluğun belirebilmesi koalisyon ya da azınlık hükümetleri biçiminde olmak zorundadır. Bazı istisnalar dışında, koalisyon hükümetlerinin partiler arasındaki görüş ve anlayış farklılıkları nedeniyle pek uyumlu bir çalışmaya olanak vermediği ve uzun ömürlü olmadıkları söylenebilir. Fakat ülkedeki siyasal güçleri parlamentoya yansıtırken aşırı biçimde çarpıtan bir sistemde bu yolla yaratılan yapay çoğunluğa sahte bir güven duygusu verecektir. Bu yapay çoğunluk ulusun büyük çoğunluğunu kendinden memnun sayıp halkı ezen ekonomik ve sosyal politikaları izleyebilecektir. Kamuoyunun ve baskı gruplarının fazla gelişkin olmadığı ülkelerde yapay çoğunluklarla yaratılan iktidarları sınırlamak oldukça zor olacaktır.

Seçim sistemlerinden hem adil olması istenir hem de istikrarlı bir yönetim yaratması beklenir. Ancak bu iki niteliği bağdaştırmak görüldüğü kadar kolay değildir. Bu konuda hazır reçeteler bulunmamaktadır. Her ülkenin koşulları bu soruna farklı farklı çözümler getirecektir.

IV. SONUÇ

Çoğunluk ilkesi demokrasinin biçimsel bir ilkesidir. Biçimsel ilkeler kural olarak ahlaksal ilkelerin temellerini veya gerekçelerini oluşturmaktan uzaktırlar. James Fishkin "Ahlaksal İlkeler ve Kamu Siyaseti" adlı makalesinde bu konuda İdi Amin dönemi Uganda'sından ilginç bir örnek vermektedir. İdi Amin uzun yıllar Uganda'da kalarak ve çok büyük güçlüklerle toplumda yer ve parasal olanaklar elde eden 50.000 Asyalıyı beş parasız ülkeyi terk etmek zorunda bırakmıştı. Ve herhalde bu uygulamanın ahlaksal olarak savunulmasına olanak yoktur diyen yazar, İdi Amin bu konuda referandum yapsaydı da ahlaksal olarak daha savunulur bir durumun ortaya çıkmayacağını belirtmektedir. Ayrıca, böyle bir referandumda ülkedeki çoğunluğu oluşturan siyahların hemen hepsinin Asyalıların ülkeden çıkarılmasına "evet" diyecekleri ortadadır. Ancak yine sonuç bize göre ahlaksal olarak savunulamazdı(53).

Kanımcı bu konuda ülkemizden de iki örnek verilebilir. 1982 Anayasasının Geçici 4. maddesi 12 Eylül 1980 öncesi iktidar ve muhalefet partilerinin yöneticilerine ve Türkiye Büyük Millet Meclisinde üye bulunan milletvekilleri ile senatörlere on ve beş yıllık sürelerle değişen seçme ve seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları ile parti kurma, partilere girme haklarına yasaklar getirmekteydi. Anayasanın bu geçici hükmü kaldırılmak istendi; ancak çeşitli nedenlerle bunun gerçekleşmesi referandum sonucuna bağlandı. Siyasî yasaklarla ilgili referanduma 6 Eylül 1987 günü başvuruldu. Sonuçta çok az bir farkla Geçici 4. maddenin kaldırılması mümkün oldu(54). Elbette bunun tersi bir sonuç da ortaya çıkabilirdi. Peki o zaman ne olacaktı? Ahlaksal olarak bu sonuç acaba daha mı savunulur bir duruma gelirdi? Herhalde referandum sonucu ahlaksal olarak daha savunulur bir duruma getirmeyecekti.

İkinci olarak ülkemizde "türban olayı" olarak adlandırılan olayı verebiliriz. 10.12.1988 tarih ve 3511

sayılı yasayla Yükseköğretim Yasasına eklenen ve yükseköğretim kurumları için "Dinî inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü veya türbanla kapatılması serbesttir" hükmünü getiren 16. ek maddenin Anayasa Mahkemesince iptali Türkiye içinde ve dışında önemli gelişmeler yol açmıştır. Hikmet Sami Türk'ün belirttiği gibi olayların biçim ve boyutları, kutsan din duygularını siyasal amaçlar için kullanmak isteyen bazı iç ve dış çevrelerin laik devlet ilkesinin tahribine yönelik eylemler için bir fırsat saydıklarını göstermiştir(55). Bu konu Türkiye Cumhuriyetinin ve Atatürk devrimlerinin en önemli ilkelerinden biri olan laiklikle yakından bağlantılı bir konu özelliği kazanmış ve üzerinde son derece yoğun tartışmalar cereyan etmiştir. Görüşlerden biri "Türbanın yasaklanmasını isteyenler varsa, hodri meydan. Halkoylamasına gidilsin" biçiminde ortaya çıkmıştır(56). Acaba Atatürk ilkeleri ve laiklik açısından son derece önemli bir konuda referanduma başvurulması doğru bir yol mudur? Böyle referandum sonucunda "türban" serbest olsa bu sonuç ulusun çoğunluğu böyle istedi diye savunulabilir mi?

Bu konuda şunları söyleyebiliriz. İlke olarak demokrasi açısından önemli ilkelerin ve temel hak ve özgürlüklerin referanduma konu olmamaları gerekir; çünkü özünde demokratik bir siyasal katılım aracı olan referandum ile temel hak ve özgürlükler ile laiklik gibi demokrasi açısından önemli ilkelerin ortadan kaldırılması gibi garip sonuçlar ortaya çıkabilir. Çoğunluk ilkesi demokratik ilkelerin ve özgürlüklerin kaybedilmesine araç olmamalıdır. Ayrıca referandumun yargısal nitelikte sonuçlar da doğurmaması gerekir. Demokratik hukuk devletinde yargısal nitelikte bir kararı meşrulaştıran referandum olmayıp, meşru yargılama usullerine uyularak bağımsız mahkemelerce karar verilmesidir(57). Sonuç olarak çoğunluk ilkesinin ahlaksal bir ilke olarak her türlü sonucu meşrulaştırmada kullanılmayacağıdır. Başka bir deyişle, çoğunluk belli bir sonucu istese ve o sonucun doğmasına neden olsa da, biz hâlâ o sonucu eleştirmede çok sağlam temellere ve gerekçelere sahip olabiliriz.

Çoğunluk ilkesine yöneltilen en önemli eleştiri, azınlıkta kalanların çok büyük yoksunluklara katlanmalarına neden olabildiği olmaktadır. Oybirliği ilkesinin ise bu sakıncayı önlediği belirtilmektedir. Oybirliği herhangi bir konuda oylamaya katılan herkesin anlaşmasını gerektirdiğin-

den bir kişinin dahi karşı oy kullanması yeni bir politikanın uygulanmasını veya yapılmasını önlemektedir. Bir başka deyişle oybirliği herkese veto hakkı vermektedir. Ancak ortaya çıkan yoksunluklar yeni bir politikanın oluşturulması veya uygulanamaması nedenindense oybirliği bunu çözmeye başarısızdır. Örneğin, kıtlık nedeniyle yiyecek yardımına gereksinimi olan veya doğal afet yüzünden acil tıbbî yardım yapılması gereken bir azınlığın varolduğu ve önceden oybirliği ile saptanmış bir yardım politikasının olmadığı ve böyle bir yardım politikasına bazı grupların karşı olduğu düşünüldüğünde oybirliğinin yetersiz kalabileceği açıkça görülecektir. Yine halkın büyük bir çoğunluğunun sefalet içinde yuzduğunu; buna karşılık ufak bir azınlığın ise çok zengin olduğunu düşünelim. Bu durumda gelirin daha dengeli dağılımına zengin azınlık karşı çıktığında yapılabilecek bir şey kalmayacaktır. Bu nedenle, oybirliği ilkesi eğer siyasal sistem yoksunlukları önlemede yetersiz kalıyorsa, bunu çözebilecek yeni politikaların oluşturulmasını önleyebilmektedir diyebiliriz. Gerçekte, çoğunluk ilkesi dahil bütün biçimsel ilkeler politikalara ahlaksal temeller sağlamada eksik ve yetersiz kalabilmektedirler(58).

Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, bir toplumda o toplumu oluşturan bireyler üzerinde bağlayıcı nitelikte kollektif kararlara ihtiyaç vardır. Belirli bir sorunla karşılaşan siyasal toplum o sorunun çözümünü kişisel hareket ve seçimlere veya iktisadî hayatta olduğu gibi pazar sisteminin işleyişine bırakılmasını istemeyebilir. Bu durumda bir karar alma yöntemi olarak çoğunluk ilkesi demokrasiye en uygun çözüm biçimi olacaktır.

Ayrıca çoğunluk ilkesinin temelinde önemli bir ahlaksal ilke yatmaktadır. Bu ilke siyasal eşitlik ilkesidir. Çoğunluk ilkesine uygun olarak alınan kollektif kararlara uyan kişi demokrasi sözcüğündeki "demos"un kararına uymaktadır. Demokrasilerde "demos" oluşturan kişilerden hiçbirinin bir diğerinden daha iyi karar alamayacağı varsayılmaktadır. Bunun nedeni ise, "demos"u oluşturan kişilerin her birinin aynı niteliklere sahip olduklarının ya da en azından hiçbirinin kollektif kararların alımında bir diğerinden daha üstün niteliklere sahip olmadığının düşünülmesidir. Bu özellik de demokrasiyi meritokrasi, aristokrasi ve elit yönetiminden ayırır(59).

Robert A.Dahl'ın biçimsel demokrasi kuramına göre, bir demokraside "demos" tarafından alınan kollektif kararlarda şu üç ölçütün bulunması gerekir: 1) Siyasal eşitlik ölçütü. Bu ölçüte göre, siyasal sistemin çıktılarının belirlenmesinde karar alma yönteminin çıktılar açısından "demos"u oluşturan her bir kişinin tercihini eşit bir biçimde dikkate alması gerekmektedir. Siyasal eşitlik ölçütü demokratik olduğu varsayılan bir devlette biçimle ilgili kuralların "demos"u oluşturan üyelerin tercihini, özellikle kendilerini ilgilendiren konularda eşit olarak dikkate almasını belirtmektedir. Bunu en iyi biçimde sağlayan ilke ise çoğunluk ilkesidir. 2) Etkin katılım ölçütü. "Demos"u oluşturan herkesin tercihinin eşit bir biçimde dikkate alınabilmesi için herkesin tercihini ifade edilebileceği fırsatlar sahip olması gerekir. Etkin katılım ölçütü demokratik olduğu varsayılan bir devleti "demos"una tercihlerini ifade edilebileceği ve siyasal katılımına sağladığı kolaylıklar veya bunları gerçekleştirmede karşılarına çıkardığı engeller açısından değerlendirmektedir. 3) İyiyüzü anlatılmış kavrayış ölçütü. Yapılan tercihlerin doğru bir biçimde ifade edilebilmesi için "demos"un her bir üyesinin karar verilecek konudaki kendi tercihinin ne olacağı ve nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda eşit fırsat ve olanaklara sahip olması gerekir. İyiyüzü anlatılmış kavrayış ölçütü demokratik olduğu varsayılan bir devleti "demos"una karar verilecek konularda bilgi edinme ve aydınlanma bakımından sağladığı araç ve fırsatlar açısından değerlendirmektedir(60). Muhalefetin ve tartışma ortamının rolü bu ölçütün gerçekleşmesi açısından son derece önemlidir. İşte bu üç ölçütü de olumlu bir biçimde gerçekleştiren bir devletin biçimsel açıdan demokrasi olduğu söylenebilir.

Demokrasi kuramının ve pratiğinin en hassas konularından biri "demos"un kendi kendini tanımlaması olmaktadır. "Demos" tanımını kendi kendine yaptığı için herkesin bu tanım içinde yer alması gerekmektedir. "Demos" tanımının içinde yer almayanlar biçimsel demokrasinin korumasından, fırsatlarından ve haklarından yararlanamazlar. Bugüne dek hiçbir devlet, çocukları "demos" tanımının içinde düşünmemiştir. Gerekli sıfatlara ve niteliklere sahip olmadıkları için "demos" içinde yer almayan çocuklar o devletin yasalarına uymak ve rızaları olmadan da yönetilmek durumundadırlar. Ancak bu çocukların haklardan ve fırsatlar-

dan yararlanamayacakları anlamına gelmez. Başka bir deyişle, çocuklara oy hakkı verilmiş olsaydı daha iyi korunurlardı diyemeyiz. O halde, çocukların menfaatlerinin ve haklarının korunmasında biçimsel demokrasi kavramına dayanmamaktayız. Bu konuda dayanağımız büyüklerin çocuklara karşı olan sevgisi, acıma duygusu ve yardım etme istekleri olmaktadır.

Ancak bazı istisnalar dışında "demos"un demokrasilerde devletin yasalarına tabi yetişkin herkesi kapsayıcı bir biçimde tanımlaması gerekir. Bunu gerçekleştiren ilke genel oy ilkesidir. Genel oy yurttaşların seçmen olabilme hakkını şerhet, eğitim, cinsiyet ve ırk bakımlarından bir sınırlamaya tabi tutmayan bir seçim ilkesidir. Genel oy deyimindeki "genel" sözcüğü seçme yeterliliğine sahip olanların kullanmalarını ifade eder. Seçme yeterliliği için anayasa ve yasalarda yer alan koşulların genel oy ilkesini zedelediği; seçmen olabilmek için öngörülen koşulların topluma yarar sağlamak için konduğu varsayılmaktadır(61).

Sonuç olarak demokrasinin belirli sınırlar içerisinde en son denetimin "demos" tarafından yapılmasını gerektirdiğini söyleyebiliriz. Halk egemenliği olarak da adlandırdığımız yönetim biçiminin gerçekleşmesi için alınan kararların hemen hepsinin biçimsel demokrasinin kurallarına uygun olması veya bağımlı olması gerekmektedir. Biçimsel demokrasinin temelini ise çoğunluk ilkesi oluşturmaktadır. Çoğunluk ilkesini kabul etmeyerek demokrasi olmanın bir yolu yoktur. Ancak bir tek çoğunluk ilkesi biçimsel demokrasinin dahi gerçekleşmesinde yeterli olamamaktadır. O halde çoğunluk ilkesini demokrasinin diğer önemli ilkeleriyle birlikte ele almak en sağlıklı yoldur.

NOTLAR

- (*) Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Öğretim Üyesi
- (1) Çoğunluk ilkesinin tarihsel gelişimi için bakınız: J.G. Heinberg, "History of the Majority Principle," **American Political Science Review**, Vol. XX (Feb. 1926), s. 52-68.
- (2) Ladislas Konopczynski, "Majority Rule," **Encyclopaedia of the Social Sciences**, der. Edwin R. A. Seligman ve Alvin Johnson (New York, 1935: The Macmillan Company), s. 57.
- (3) Aristoteles, **Politika**, Kitap III, Bölüm 11. Yukarıdaki çeviri Mete Tuncay'ın çevirisidir. Aristoteles, **Politika**, çev. Mete Tuncay (İstanbul, 1975: Remzi Kitabevi), s. 86-87. Mete Tuncay **Politika**'yı T.A. Sinclair'in Yunanca aslından yaptığı çeviriden çevirmiştir. Bakınız, Aristoteles, **The Politics**, çev. T.A. Sinclair (Hammondsworth, 1962: Penguin Classics), s. 122-123.
- (4) Aristoteles, **a.g.e.**, Kitap III, Bölüm 11.
- (5) John Randolph Lucas, **Democracy and Participation** (Hammondsworth, 1976: Penguin Books), s. 37. Çoğunluk ilkesinin demokrasilerde birleştirici ve bütünleştirici bir yönü de vardır. Çoğunluk ilkesine göre ülkeyi yönetebilmek için farklılıklar mümkün olduğu ölçüde azaltılıp, bir yerde birleşmek gerekir. Bu konuda bakınız: Herman Finer, **Theory and Practice of Modern Government** (New York, 1949: Henry Holt and Company), s. 81.
- (6) Erdoğan Teziç, **Anayasa Hukuku** (İstanbul, 1986: Beta), s.245-263. Orhan Aldıkaçtı demokrasilerde üç temel hakkın bulunduğunu ve bunlardan birinin yasa önünde eşitlik olduğunu söylemektedir. Diğer iki yazara göre, düşünce özgürlüğü ve kamu hizmetlerine girme hakkıdır. Bakınız: Orhan Aldıkaçtı, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası** (İstanbul, 1982: İÜHF Yayını), s.208-209.
- (7) Henry B.Mayo, **Demokratik Teoriye Giriş**, çev. Emre Kongar (Ankara, 1964: Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları), s.154.
- (8) Carl Cohen, **Democracy** (North Carolina, 1971: University of Georgia Press), s.242.
- (9) Veddi Aral, **Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları** (İstanbul, 1983: Filiz Kitabevi), s.131-133.
- (10) Aristoteles, **a.g.e.**, Kitap III, Bölüm 12.
- (11) E. 1986/13, K. 1987/12, k.t. 22.5.1987, **Resmî Gazete**, 18 Eylül 1987,

Sayı: 19578, s.33. Anayasa Mahkemesinin 1982 Anayasasından sonra eşitlik ilkesi ile ilgili kararlarının özeti için bakınız. Mustafa S. Aykonu ve E. Aydın Özkul, **Anayasa Yargısı**, Cilt:3 (Ankara, 1987: Anayasa Mahkemesi Yayını), s.27. 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesinin eşitlik ile ilgili kararlarının özeti için bakınız. Mustafa S. Aykonu E. Aydın Özkul, **Anayasa Yargısı**, Cilt:2 (Ankara, 1981: Anayasa Mahkemesi Yayını), s.45.

(12) Montaigne'nin söylediği gibi "kral da dilenci de aynı iştahla acıklar." Montaigne, **Denemeler**, çev. Sabahattin Eyyüboğlu (İstanbul, 1970: Cem Yayınevi), s.221.

(13) Cohen, **a.g.e.**, s.251. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasasının 1.maddesinin "insan onurunun korunması"yla başlaması bu açıdan bizce çok anlamlıdır. "İnsanın onuruna dokunulamaz. Devlet otoritesini kullama yetkisine sahip bütün görevliler onu korumak ve ona saygı göstermekle yükümlüdürler." Federal Almanya Anayasası için bakınız: S.E. Finer, **Five Constitutions** (Harmondsworth, 1979: Penguin Books), s.198. Öz saygı, iç değer kavramlarıyla yakından ve doğrudan ilişkili olan onur kavramı monarşi ve cumhuriyet arasındaki zihniyet farklılığını da yansıtmaktadır. Ne kadar sınırlanmış, anayasallaşmış ve demokratlaşmış olursa olsun, her monarşide geçmişten kalan ve eşitlik anlayışına ters düşen birtakım ayrıcalıklar vardır. Cumhuriyetin bütün vatandaşların ortak iradelerinin bir ürünü olması gerekir. Bu nedenle cumhuriyet kavramının kendisi insan onurunu içemektedir diyebiliriz.

(14) Cohen, **a.g.e.**, s.255. Özel hukuk alanında eşitlik ilkesi konusunda bir çalışma için bakınız: Merih Kemal Omağ, "Anonim Şirketler Hukukunda Eşit İşlem İlkesi," **Hukuk Araştırmaları**, Cilt I (Ocak-Nisan 1986), s.1-8. 1982 Anayasası devletin temel amaç ve görevlerini şöyle açıklamıştır: "Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır" (madde 5).

(15) Cohen, **a.g.e.**, s.257. 1982 Anayasasının 66. maddesi "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür" demektedir. Yurttaşlık için Anayasamız bunların yanında başka hiçbir koşul aramamaktadır.

(16) Mayo, **a.g.e.**, s.150.

(17) Minci Kapani, **Politika Bilimine Giriş** (Ankara, 1988: Bilgi Yayınevi),

- s.77-78. (Metindeki vurgulamalar yazar tarafından yapılmıştır.)
- (18) John C.Calhoun çok önceleri sayısal çoğunlukla halk kavramlarının birbirine karıştırılmaması gerektiğini, ikisinin ayrı ayrı şeyler olduğunu belirtmiştir. Yazara göre, bu karışımın nedeni sayısal çoğunluğun tek çoğunluk olarak düşünülmesi ve çoğunluğun azınlığı da içerdiği gibi yanlış bir düşünce olmaktadır. Calhoun'un yazıları ölümünden sonra 1853 yılında Richard K.Crallé tarafından basılmıştır. John C.Calhoun, **A Disquisition on Government and Selections from the Discourse**, Ed.C.Gordon Post (Indianapolis, 1953: Bobbs-Merill/American Heritage Series), s.23-25.
- (19) Robert Dahl, **Polyarchy: Participation and Opposition** (New Haven, 1971: Yale University Press), s.3.
- (20) Mayo bu konuda şunları yazıyor: "Çoğunluk karar vermelidir.Bunu herkes kabul eder. Fakat sadece "tarafsız" meseleler hakkında... Bir girnek yasaktır işareti konulmalı ve anayasa hukuku tarafından çoğunluğun midahale edemeyeceği bir bölge tespit edilmelidir. Bu yasak bölgenin mihtevası memleketten memlekete değişir, fakat genel olarak ewelce demokrasinin prensipleri ve şartları arasında zikredilmiş olan ana hakları, hirriyetleri ve hir seçimleri kapsar." Mayo, **a.g.e.**, s.158.
- (21) E. 1970/48, K. 1972/3, k.t. 8,9.2.1972, **AKD**. Sayı 10, s.128.
- (22) E. 1985/8, K. 1986/27, k.t. 26.11.1986, **AKD**, Sayı 22, s.365-366. Ayrıca Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının sınırı konusundaki başka kararları ve bu kararların incelemesi için bakınız: Turan Yıldırım, "Yasama Yetkisinin Sınırı-Hukuk Devleti-Kamu Yararı-Temel Hak ve Hirriyetlerin Sınırlaması," **Hukuk Araştırmaları**, Cilt 2 (Mayıs-Ağustos 1987), s.80-85.
- (23) Giovanni Sartori, **Democratic Theory** (Detroit, 1962: Wayne State University Press), s.239. Sartori bu önemli yapıtını yeniden gözden geçirerek ve ilavelerle iki cilt olarak yeniden basmıştır. Giovanni Sartori, **The Theory of Democracy Revisited**, İki Cilt (New Jersey,1987: Chatham House Publishers).
- (24) E. 1984/1, K. 1984/2, k.t. 1.3.1984, **AKD**, Sayı 20, s.189.
- (25) E. 1987/3, K. 1987/13, k.t. 22.5.1987, **Resmî Gazete**, 18 Eylül 1987, Sayı 19578, s.9.
- (26) Reginald Bassett, **The Essentials of Parliamentary Democracy** (London, 1964: Frank Cass and Co.Ltd.), s.96-97. Ayrıca bakınız: R.M. MacIver, **The Web of Government** (New York, 1965: The Free Press), s.152-153.
- (27) Giovanni Sartori, "Constitutionalism: A Preliminary Discussion,"

- American Political Science Review**, 56 (Dec. 1962), s.853-864; W.H. Morris-Jones, "On Constitutionalism," **American Political Science Review**, 59 (June 1965), s.439-440; Giovanni Sartori, "A Rejoinder," **American Political Science Review**, 59 (June 1965), s.441-444; Graham Maddox, "A Note on the Meaning of 'Constitutionalism'," **American Political Science Review**, 76 (Dec. 1982), s.805-809; Robert P.Kraynak, "Tocqueville's Constitutionalism," **American Political Science Review**, 81 (Dec. 1987), s.1175-1195.
- (28) Peter Jones, "Political Equality and Majority Rule," **The Nature of Political Theory**, der. David Miller ve Larry Siedentop (London, 1983: Clarendon Press), s.163.
- (29) John Stuart Mill, **Considerations on Representative Government**, with an introduction by Howard Penniman (New York, 1958: Forum Books), s.43.
- (30) Mill, **a.g.e.**, s.42.
- (31) Jones, **a.g.e.**, s.165-166.
- (32) Jones, **a.g.e.**, s.167-168. John C. Calhoun da çoğunluk ilkesinin toplumun sanki tek bir birim ve bir menfaate sahipmiş gibi ele alınıp uygulamasına karşı çıkmaktadır. Yazara göre, sayısal çoğunluğun yanında toplumda varolan menfaatler de ele alınmalıdır; çünkü toplum birbiriyle gelişen ve birbirinden farklı menfaatlerden oluşur. Her bir menfaatin çoğunluğu toplumdaki öbür menfaatlerin çoğunluklarıyla uyduğunda birbirini destekleyen ve birbiriyle uyuşan (concurrent) çoğunluk ortaya çıkar. Bu anayasal bir çoğunluk olup, sayısal çoğunluktan farklıdır. Bakınız: Calhoun, **a.g.e.**, s.22-23.
- (33) Bu nedenle çok uluslu devletlerde çoğunluk ilkesi farklı bir biçimde işleyecektir. Otto Kimminich, "The Organization of Multinational State," **Law and State**, Vol. 37 (1988) s.14-15.
- (34) Cohen, **a.g.e.**, s.71. Cohen burada "rule by fluctuating majorities" diyor. Belki daha uygun bir çeviri "dalgalanan çoğunluklarla yönetim"dir.
- (35) Anayasa Mahkemesi bir kararında şöyle demektedir: "Demokratik devlet, egemenliğin bir kişi, zimre veya sınıf yararına kullanılmadığı, serbest ve genel seçimin iktidara gelmede ve iktidardan ayrılımda tek yol olarak kabul edildiği ve iktidarın bütün millet yararına kullanıldığı, kısacası, demokrasi prensiplerinin hâkim olduğu bir idare biçimidir". E. 1963/173, K. 1965/40, k.t. 26.9.1965, **AMK**, Sayı 4, s.301.
- (36) Hans Kelsen, **General Theory of Law and State** (New York, 1945: Russel and Russel), s.282.

- (37) Kelsen, **a.g.e.**, s.268.
- (38) Bu konuda Montesquieu aynen şöyle demektedir: "Yasama kuvveti ile yürütme kuvveti aynı kişiye ya da aynı memurlar topluluğuna verilirse, ortada özgürlük diye bir şey kalmaz. ... yargı kuvveti, yasama kuvvetinden ayrılmazsı ortada yine özgürlük diye bir şey kalmaz." Montesquieu, **The Spirit of Laws**, çev. Thomas Nugent (Berkeley, Los Angeles, 1977: University of California Press), XI Kitap, VI Bölüm. Türkçe çevirisi için bakınız: Montesquieu, **Kanunların Ruhu Üzerine**, çev. Fehmi Baldaş, C.I (Ankara, 1963: Millî Eğitim Basımevi) ve C.II (İstanbul, 1965: Millî Eğitim Basımevi). İngiliz Anayasası Üzerine olan bölümün çevirisi için bakınız: Montesquieu, "İngiltere'nin Esas Teşkilatı," çev. Mukbil Özyörük, **Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi**, C.II, No. 1-2 (1947), s.75 vd.
- (39) Minci Kapani, **Kanun Hürriyetleri** (Ankara, 1981: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını), s.172-173.
- (40) Kelsen, **a.g.e.**, s.287.
- (41) Bülent Tanör, **İki Anayasa: 1961-1982** (İstanbul, 1986: Beta), s.77 vd.; Minci Kapani, "Demokratik Teori Alanında Bazı Yeni Cürüş ve Tartışmalar," **Prof.Dr.Bülent Nuri Esen'e Armağan** (Ankara, 1977: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını), s.205-219; Ergun Özbudun, **Türk Anayasa Hukuku** (Ankara, 1986: Yetkin Yayınları), s.52-55.
- (42) Mintaz Soysal, **Anayasanın Anlamı** (İstanbul, 1986: Gerçek Yayınevi), s.49.
- (43) Recai Galip Okandan, "Pozitif Arme Hukukumuzun Gelişme Bakımından 1945-1969 Devrinin Özellikleri," **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XXIX, Sayı 1 (1963), s.16 vd. Bu dönemdeki olay ve gelişmeler için bakınız: Cem Eroğul, **Demokrat Parti** (Ankara, 1970: Şey Matbaası).
- (44) Taha Parla, **Türkiye'nin Siyasal Rejimi** (İstanbul, 1986: Onur Yayınları), s.82-83. Demokrasi kuramı açısından bu söylediklerimize, doğrudan halk tarafından seçilen parlamentonun, aynı biçimde seçilse bile, cumhurbaşkanından daha demokratik olacağı hususu eklenebilir. Kelsen, **a.g.e.**, s.299.
- (45) Anayasa Mahkemesi son kararlarından birinde şöyle diyor: "Demokratik devletin özü, siyasal haklar, seçim ve kanusal yetkilerin anayasal temelidir. Gözetilmesi gereken husus, yasama organının seçimle oluşturulmasının yanında siyasal hakların tanınması ve kanusal yetkilerin Anayasa ile belirlemiş sınırlar içinde kullanılmasıdır. Yasama organı düzenleme yaparken, Anayasa ile kendine tanınan sınırları

aşmadıkça Anayasaya aykırılıktan sözedilemez. Anayasa, seçim sistemi ile ilgili bir açıklık taşımamakta, tercihi yasa koyucuya bırakmaktadır. Takdir yetkisine sahip olduğu bir konuda, Anayasa sınırlarını aşmadıkça, yasa koyucunun takdirini uygunlukla kullanmadığı ileri sürülemez. Sistemlerden birinin tercihi siyasî amaçla geniş ölçüde ilgilidir. Seçim yasaları, siyasî tercihlerin somutlaşmış belgeleridir. Sistemlerden birisi hakkında "iyi" ya da "kötü" yargısına varmak uygunluk denetiminin amacı dışına çıkılmasına neden olur." E. 1987/23, K. 1987/27, k.t. 9.10.1987, **Resmî Gazete**, 14 Ekim 1987, Sayı: 19604, s.36. Ayrıca bakınız: E. 1984/1, K. 1984/2, k.t. 1.3.1984, **AMKD**, Sayı 20, 188-189; E. 1986/17, K. 1987/11, k.t. 22.5.1987, **Resmî Gazete**, 18 Eylül 1987, Sayı: 19578, s.68. Oysa 1961 Anayasası döneminde Anayasa Mahkemesi barajlı d'Hondt sistemindeki baraj hükmini Anayasanın seçme ve seçilme haklarını zedeler nitelikte bulmuş ve iptal etmişti. E. 1968/15, K. 1968/13, k.t. 3,4 ve 5.5.1968, **AMKD**, Sayı: 6, s.167-175.

- (46) Daha geniş bilgi için bakınız: Hikmet Sami Türk, "Seçim Hukukumuz ve Sorunları," **Cumhuriyet**, 16-20 Eylül 1987.
- (47) Yüksek Seçim Kurulu Kararı, **Resmî Gazete**, 9 Aralık 1987, Sayı: 19659, s.3-60.
- (48) Aydın Cıngı, "Seçim Sistemimiz Üzerine Bir İnceleme," **Cumhuriyet**, 23 Mart 1989.
- (49) Mintaz Soysal, "Gidişat ve Sonrası," **Milliyet**, 25 Mart 1989.
- (50) Uğur Mıncu, "Barajlı Sistem," **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1987; Mamer Aksoy, "Erken Seçim ve Siyasal Ahlak," **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1987; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Katmerli Adaletsiz Seçim veya Hakkın Suistimali," **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1987.
- (51) Carl Friedrich, **Constitutional Government and Democracy** (Boston, 1950: Ginn and Company), s.278-280.
- (52) Hikmet Sami Türk, "Nasıl Bir Seçim Sistemi?" **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 36, Sayı: 1-4 (1979)'dan Ayrı Bası, s.81-82.
- (53) James Fishkin, "Moral Principles and Public Policy," **The State**, der. Stephen R.Graubard (New York, 1979: W.W.Norton and Company), s.57-58. Almanya'da uzun yıllar çalışmış vatandaşlarımız açısından da aynı durum söz konusu. Herhalde uzun yıllar Almanya'ya hizmet etmiş vatandaşlarımızı Almanların "artık ihtiyacımız yok" gerekçesiyle Türkiye'ye dönmeye zorlayamaması gerekir.
- (54) Yapılan referandumda geçerli oyların 11.711.461 (%50.16) adedi "Evet";

11.636.395 adedi (%49.84) "Hayır" olmuştur. Bakınız: Yüksek Seçim Kurulu Kararı, Karar No:398, **Resmî Gazete**, 12 Eylül 1987, Sayı: 19572.

- (55) Hikmet Sami Türk, "Tehlikeli Kıvılcım," **Özgür Yürüş**, 18 Mart 1989.
- (56) Bakınız: **Milliyet**, 9 Mart 1989; **Özgür Yürüş**, 13 Mart 1989. Anayasa Mahkemesinin kararı bazı gazetelerde "Hukuk devletinden yargıçlar devletine gitmek biçiminde yorumlanmıştır. Bu görüşe göre, hukuk devletinin ulusal egemenliği zedeleyen bir yargıçlar devletine dönüşmesi gerekir. **Tercüman**, 10 Mart 1989. s.7.
- (57) Süheyl Batum, "Referandumun Sakıncaları," **Milliyet**, 16 Mayıs 1987; Neomi Yüzbaşıoğlu, "Halkoylaması Yargısal Sonuç Doğuracaktır," **Milliyet**, 30 Haziran 1987; Taha Parla, "İki Tür Halkoylaması: Referandum ve Plebisit," **Özgür Yürüş**, 18 Şubat 1986; Safa Reisoğlu, "Referandum Sorunu," **Milliyet**, 13 Mayıs 1987; Turgut Kazan, "Referandum Anayasa Mahkemesinde," **Özgür Yürüş**, 8 Haziran 1987.
- (58) Fishkin, **a.g.m.**, s.58.
- (59) Robert Dahl, "On Removing Certain Impediments to Democracy in the United States," **The Moral Foundations of the American Republic**, der. Robert H.Horwitz (Charlottesville, 1979: University Press of Virginia) s.245-246. Çoğunluk ilkesi devlet iktidarının halktan kaynaklandığı demokrasilerde bir karar alma yöntemidir. Bu karar alma yöntemi karar almanın maliyeti açısından düşünüldüğünde diğer yöntemlerden daha üstün olduğu anlaşılır. Oybirliği sağlanana dek tartışma yöntemi çoğunluk ilkesine göre çok daha zor işler bir yöntemdir. Ayrıca demokrasilerde sadece karar alınması değil alınan kararların niteliği ve kalitesi de önemlidir. Eşitlikçi koşulların geçerli olması gerektiği demokratik toplumlarda karar alınmadan önce yeterli tartışma yapılabildiği zaman, çoğunluk ilkesi hiyerarşiyi ortadan kaldırarak eşitliğe uygun bir karar alma yöntemi özelliği kazanmaktadır. Yine demokrasilerde kararların adil kararlar olduklarının düşünülmesi de önemlidir. Çoğunluk ilkesi kararların adil olma olasılığını artırır. Çoğunluk ilkesi seçme hakkının eşitliği ve gizliliğini gerçekleştirerek oy verme hakkına dolaylı bir biçimde yapılabilecek etkilemeleri ve bu yolla oy verme hakkını bağımlı kılma yollarını engellemektedir. Genel oy ve tek dereceli seçim ilkeleriyle birlikte çoğunluk ilkesi kararlardan etkilenecek herkesi karar alımına dahil etmektedir. Seçimlerin periyodik olması alınan kararların hiçbir zaman en son karar olmasını sağlamak ve bu nedenle azınlıkta kalanların kararlara uymalarını mümkün bir hale getirmektedir. Çünkü azınlık ilerde alınan kararları değiştirebilme hakkına sahip olduğunu bilmektedir. Claus Offe, "Political legitimation Through Majority Rule," **Social Research**, Vol. 50 (winter 1983), s.709-715.

- (60) Dahl, **a.g.m.**, s.246-247.
- (61) Tunçer Karamustafaoğlu, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri** (Ankara, 1970: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını), s.166; Dahl, **a.g.m.**, s.248.

BİBLİYOGRAFYA

Aldıkaçtı, Orhan, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası** (İstanbul, 1982: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını).

Aksoy, Muammer, "Erken Seçim ve Siyasal Ahlak," **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1987.

Aral, Vecdi, **Hukuk Felsefesinin Temel Sorunları** (İstanbul, 1983: Filiz Kitapevi).

Aristoteles, **Politika**, çev. Mete Tuncay (İstanbul, 1975: Remzi Kitapevi).

Aristoteles, **The Politics**, çev. T.A.Sinclair (Harmondsworth, 1962: Penguin Classics).

Aykonu, Mustafa S. ve Aydın Özkul, **Anayasa Yargısı**, Cilt 3 (Ankara, 1987: Anayasa Mahkemesi Yayını).

Aykonu, Mustafa S. ve Aydın Özkul, **Anayasa Yargısı**, Cilt 2 (Ankara, 1981: Anayasa Mahkemesi Yayını).

Bassett, Reginald, **The Essentials of Parliamentary Democracy** (London, 1964: Frank Cass and Co. Ltd.).

Batum, Süheyl, "Referandumun Sakıncaları," **Milliyet**, 16 Mayıs 1987.

Calhoun, John C. **A Disquisition on Government and Selections from the Discourse**, der. C.Gordon Post (Indianapolis, 1953: Bobbs-Merill/American Heritage Series).

Cıngı, Aydın, "Seçim Sistemimiz Üzerine Bir İnceleme," **Cumhuriyet**, 23 Mart 1989.

Cohen, Carl, **Democracy** (North Carolina, 1971: University of Georgia Press).

Dahl, Robert, **Polyarchy: Participation and Opposition** (New Haven, 1971: Yale University Press).

Dahl, Robert, "On Removing Certain Impediments to Democracy in the United States," **The Moral Foundations of the American Republic**, der. Robert H.Horwitz (Charlottesville, 1979: University Press of Virginia), s. 234-256.

Eroğul, Cem, **Demokrat Parti** (Ankara, 1970: Sevinç Matbaası).

Finer, Herman, **Theory and Practice of Modern Government**, (New York, 1949: Henry Holt and Company).

Finer, S.E., **Five Constitutions** (Harmondsworth, 1979: Penguin Books).

Fishkin, James, "Moral Principles and Public Policy," **The State**, der. Stephen R.Graubard (New York, 1979: W.W. Norton and Company), s.55-67.

Friedrich, Carl, **Constitutional Government and Democracy** (Boston, 1950: Ginn and Company).

Heinberg, J.G., "History of the Majority Principle," **American Political Science Review**, Vol.XX (Feb. 1926).

Jones, Peter, "Political Equality and Majority Rule," **The Nature of Political Theory**, der. David Miller ve Larry Siedentop (London, 1983: Clarendon Press), s.155-182.

Jones, W.H.Morris, "On Constitutionalism," **American Political Science Review**, Vol.59 (June 1965), s.439-440.

Karamustafaoğlu, Tunçer, **Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri** (Ankara, 1970: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını).

Kapani, Münci, **Politika Bilimine Giriş** (Ankara, 1988: Bilgi Yayınevi).

Kapani, Münci, "Demokratik Teori Alanında Bazı Yeni Görüş ve Tartışmalar," **Prof.Dr.Bülent Nuri Esen'e Armağan** (Ankara, 1977: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayını), s.205-220.

Kazan, Turgut, "Referandum Anayasa Mahkemesinde," **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1987.

Kelsen, Hans, **General Theory of Law and State** (New York, 1945: Russel and Russel).

Kimminich, Otto, "The Organization of Multinational State," **Law and State**, Vol. 37 (1988), s.7-28.

Konopczyniski, Ladislav, "Majority Rule," **Encyclopaedia of the Social Sciences**, der. Edwin R.A. Seligman ve Alvin Johnson (New York, 1935: The MacMillan Company), s.55-60.

Kraynak, Robert P., "Tocqueville's Constitutionalism," **American Political Science Review**, 81 (Dec. 1987),s.1175-1195.

Lucas, John Randolph, **Democracy and Participation** (Harmondsworth, 1976: Penguin Books).

MacIver, R.M., **The Web of Government** (New York, 1965: The Free Press).

Maddox, Graham, "A Note on the Meaning of 'Constitutionalism'", **American Political Science Review**, 76 (Dec. 1982), s. 805-810.

Mayo, Henry B., **Demokratik Teoriye Giriş**, çev. Emre Kongar (Ankara, 1964: Türk Siyasî İlimler Derneği Yayını).

Mill, John Stuart, **Considerations on Representative Government**, with and introduction by Howard Penniman (New York, 1958: Forum Books).

Montaigne, **Denemeler**, çev. Sabahattin Eyyuboğlu (İstanbul, 1970: Cem Yayınevi).

Montesquieu, **Kanunların Ruhü Üzerine**, çev. Fehmi Baldaş, Cilt I (Ankara, 1963: Millî Eğitim Basımevi) ve Cilt II (İstanbul, 1965: Millî Eğitim Basımevi).

Montesquieu, **The Spirit of Laws**, çev. Thomas Nugent (Berkeley, 1977: University of California Press).

Montesquieu, "İngiltere'nin Esas Teşkilatı," çev. Mukbil Özyörük, **Siyasal Bilgiler Okulu Dergisi**, C. II, No: 1-2 (1947), s.

Mumcu, Uğur, "Barajlı Sistem," **Cumhuriyet**, 18 Eylül 1987.

Offe, Claus, "Political Legitimation Through Majority Rule," **Social Research**, Vol. 50 (Winter 1983), s. 709-756.

Okandan, Recai Galip, "Pozitif Amme Hukukumuzun Gelişmesi Bakımından 1945-1960 Devrinin Özellikleri," **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, C. XXIX, Sayı: 1-2 (1963), s. 3-16.

Omağ, Merih Kemal, "Anonim Şirketler Hukukunda Eşit İşlem İlkesi," **Hukuk Araştırmaları**, Cilt I (Ocak-Nisan 1986), s.

Parla, Taha, **Türkiye'nin Siyasal Rejimi** (İstanbul, 1986: Onur Yayınları).

Parla, Taha, "İki Tür Halkoylaması: Referandum ve Plebisit," **Cumhuriyet**, 18 Şubat 1986.

Reisoğlu, Safa, "Referandum Sorunu," **Milliyet**, 13 Mayıs 1987.

Sartori, Giovanni, **Democratic Theory** (Detroit, 1962: Wayne State University).

Sartori, Giovanni, **The Theory of Democracy Revisited**, 2 Volumes (New Jersey, 1987: Chatam House Publishers).

Sartori, Giovanni, "Constitutionalism, A Preliminary Discussion," **American Political Science Review**, 56 (Dec. 1962), s. 853-861.

Sartori, Giovanni, "A Rejoinder," **American Political Science Review**, 59 (June 1965), s. 441-444.

Soysal, Mümtaz, **Anayasanın Anlamı** (İstanbul, Gerçek Yayınevi).

Soysal, Mümtaz, "Gidişat ve Sonrası," **Milliyet**, 25 Mart 1988.

Teziç, Erdoğan, **Anayasa Hukuku** (İstanbul, 1986: Beta).

Tanör, Bülent, **İki Anayasa: 1961-1982** (İstanbul, 1986: Beta).

Türk, Hikmet Sami, "Nasıl Bir Seçim Sistemi?" **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 36, Sayı 1-4, (1979), s.

Türk, Hikmet Sami, "Seçim Hukukumuz ve Sorunları," **Cumhuriyet**, 16-20 Eylül 1987.

Türk, Hikmet Sami, "Tehlikeli Kıvılcım," **Cumhuriyet**, 18 Mart 1989.

Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet, "Katmerli Adaletsiz Seçim veya Hakkın Suistimali," **Cumhuriyet**, 27 Eylül 1987.

Yıldırım, Turan, "Yasama Yetkisinin Sınırı-Hukuk Devleti-Kamu Yararı-Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması," **Hukuk Araştırmaları**, Cilt 2 (Mayıs-Ağustos 1987), s. 80-85.

Yüzbaşıoğlu, Necmi, "Halkoylaması Yargısal Sonuç Doğuracaktır," **Milliyet**, 30 Haziran 1987.